

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΜΑΡΙΑ
Α.Μ. : 1340200000025
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2004

Υπ' όψιν κυρίου Δημητρώπουλου Ανδρέα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I.Πρόλογος.....	4
II.Γενικό μέρος.....	5
1. Αντικειμενική ρύθμιση.....	5
<i>Εισαγωγικά</i>	5
<i>Άρθρο 5^Α Σ</i>	5
<i>Άρθρο 14 Σ</i>	6
<i>Άρθρο 15 Σ</i>	8
2. Δικαίωμα πληροφόρησης.....	9
<i>i. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ</i>	9
A. Δημοσιογραφική έρευνα.....	10
α) Ερευνητική	
B. Καθήκοντα φορέων.....	12
Αληθείας	
Σεβασμού των απόψεων	
Διαμόρφωσης της κοινής γνώμης	
<i>ii. ΠΑΘΗΤΙΚΟ</i>	14
A. Δικαιολογημένο συμφέρον.....	16
3. Οριοθετήσεις και περιορισμοί του δικαιώματος..	18
III.Ειδικό μέρος : Μορφές Πληροφόρησης.....	20

1. Τύπος	20
2. Ραδιοφωνία, τηλεόραση (ά. 15 Σ)	22
3. Ηλεκτρονική πληροφορία	24
4. Διαδίκτυο	26
i. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ	26
ii. ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	28
iii. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	31
A. Πλεονεκτήματα	
B. Μειονεκτήματα	
IV.Επίλογος	34
V.Βιβλιογραφία	36
VI.Νομολογία	39

I. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από το πρώτο βιβλίο που συνιστά την απαρχή της Ελληνικής βιβλιογραφίας, μια λατινική μετάφραση λόγου του Βησσαρίωνα στον Απόστολο Ματθαίο, που έγινε από τον Έλληνα λόγιο Γεώργιο Τραπεζούντιο – πιθανότατα στο Στρασβούργο – το 1466¹, μέχρι τις μηχανές αναζήτησης πληροφοριών (search engines)² στον Παγκόσμιο Ιστό του Διαδικτύου, η σημασία της πληροφορίας είναι εξαιρετική τόσο ως στοιχείο του αντίστοιχου ατομικού δικαιώματος όσο και ως θεσμική εγγύηση της λειτουργικότητας της δημοκρατίας³. Και η δεύτερη αυτή έκφανση της σημαντικότητας της πληροφόρησης είναι καθοριστική για τη βάση των πολιτικών επιλογών κυβερνώντων και κυβερνωμένων και για τη λειτουργία της λαϊκής κυριαρχίας⁴. Όσο πιο καλά πληροφορημένοι είναι οι πολίτες για τις εξελίξεις που διαδραματίζονται γύρω τους και για τα επιστημονικά επιτεύγματα που επηρεάζουν τη ζωή τους, τόσο με περισσότερη σιγουριά θα αποφασίζουν για το μέλλον τους ως άτομα, αλλά και ως κοινωνικά σύνολα. Αυτό βέβαια απαιτεί ελεύθερη κυκλοφορία των πληροφοριών πάσης φύσεως για την ενημέρωση και την ψυχαγωγία των πολιτών και, αντίστοιχα, από την πλευρά των παρεχόντων τις πληροφορίες –δημοσιογράφων- ελεύθερη πρόσβαση σε πηγές και διακίνηση των ιδεών τους. Όπως έχει πει και ο Th. Fleiner :” Εξήγησέ μου πώς κυκλοφορεί η πληροφορία στη χώρα σου και θα σου πω τι πολίτευμα έχει.”⁵

Αναζητώντας έναν ορισμό για την πληροφορία, θα μπορούσαμε να δώσουμε έναν πιο τεχνικό και έναν πιο νομικό. Ο πρώτος είναι ότι πληροφορία αποτελούν όλα τα ερεθίσματα στα οποία εστιάζει την προσοχή του ένα ον για να έχει μια αντίληψη και εποπτεία του περιβάλλοντος έτσι ώστε αφενός να αμύνεται από τους κινδύνους που τον απειλούν και αφετέρου, με βάση την εικόνα του περιβάλλοντος που αποκτά, να προβαίνει σε ενέργειες επωφελείς για εκείνο ή και για την ομάδα στην οποία είναι ενταγμένο.⁶ Ο δεύτερος εννοεί την πληροφορία ή την πληροφόρηση ως σύνδεση με ενεργήματα επικοινωνιακά τα οποία αποβλέπουν στη μετάδοση ιδεών ή παραστάσεων του κόσμου μας, αλλά και με ενεργήματα που έγκεινται σε δηλώσεις βούλησης και αποβλέπουν στη δημιουργία ή αλλοίωση μίας έννομης σχέσης.⁷

Με την εξέλιξη της τεχνολογίας, το πέρασμα από την τυπογραφία στην τηλεόραση και από εκεί στο διαδίκτυο καθιστά τη διακίνηση των πληροφοριών και την κινητικότητά τους αυξανόμενα πιο εύκολη και πιο ταχεία. Η ευκολία, εντούτοις, αυτή δεν πρέπει να οδηγεί στον εφησυχασμό μας αναφορικά με την αλήθεια και την ποιότητα των μεταφερόμενων μηνυμάτων. Εξάλλου, το ανθρώπινο μυαλό είναι που επεξεργάζεται κάθε μορφής πληροφορία και με λογικούς κανόνες οδηγείται στη γνώση.

Ας εφαρμόσουμε και εμείς αυτό που παραδίδει ο Μαχάτμα Γκάντι :Δε θέλω να χτίσω τείχη γύρω από το σπίτι μου, ούτε τα παράθυρά μου να σφραγίσω. Θέλω τα

¹ Γ. Νταή, Ελληνικές Γενικές Πηγές Πληροφόρησης, Μέρος Α-Ελληνική Γενική Εθνική Βιβλιογραφία, Αθήνα 1998-1999, σ. 9

² Κώστας Φρυσήρας, Το internet στην πράξη, Αθήνα, 2001

³ Γ. Κ. Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, 2000

⁴ Ανδρουτσόπουλος Ν. , Η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης και η αξία του ανθρώπου, ΝοΒ 1985, σ. 960

⁵ Μιχαηλίδης- Νουάρος Γ., Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, ΤοΣ 1983, σ. 374

⁶ Μάρκος Ν. Δενδρινός, Εισαγωγή στην Τεχνολογία πληροφοριών, Αθήνα, 2003, σ. 7

⁷ Τάκης Α., Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ 2002, σ. 39

πολιτιστικά ρεύματα από όλα τα μέρη της γης να κυκλοφορούν στο σπίτι μου όσο πιο ελεύθερα γίνεται. Σε κανένα, όμως, από αυτά δε θα επιτρέψω να με παρασύρει.⁸

II. Γενικό Μέρος

1. Αντικειμενική ρύθμιση

Εισαγωγικά

Στο αναθεωρημένο κείμενο του Συντάγματος του 2001 προστέθηκε νέο άρθρο υπ' αριθμόν 5^A, όπου προβλέπεται και προστατεύεται το δικαίωμα στην πληροφόρηση και η συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Όμως, δεν είναι το μόνο άρθρο του Συντάγματος που σχετίζεται με τη διάδοση και τη λήψη πληροφοριών. Συναφή είναι τα άρθρα 14 και 15 του Συντάγματος, καθώς με τον Τύπο και τα εν άρθρω 15 προβλεπόμενα μέσα μετάδοσης λόγου ή παράστασης αντίστοιχα, επιτελείται η πληροφόρηση του πολίτη και κατοχυρώνεται η επαγγελματική δραστηριότητα των εκδοτών, δημοσιογράφων και παραγωγών. Επιπλέον, στο άρθρο 10§3 Σ εδράζεται το ατομικό δικαίωμα πρόσβασης στα στοιχεία της διοίκησης. Ας μη λησμονούμε ότι η συστηματική ερμηνεία⁹ του Συντάγματος απαιτεί τη θεώρηση και ερμηνεία κάθε συνταγματικής διάταξης ιδωμένης μέσα από το πλέγμα των ρυθμίσεων όλων των οικείων διατάξεων του Συντάγματος. Έτσι, ας μην μονεύσουμε τις γενικότερες και πιο θεμελιώδεις διατάξεις: τα άρθρα 2§1, 5§1 και 25§1εδ.γ' του Συντάγματος. Η αξία του ανθρώπου, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και η κατοχύρωση της διαπροσωπικής εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων συμπληρώνουν και είναι ερμηνευτικές αρχές κάθε ειδικότερης ρύθμισης του Συντάγματος. Έτσι, η αξίωση για αντικειμενική (υπεύθυνη και έντιμη) πληροφόρηση απορρέει από την ίδια την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και είναι κάτι ανεξάρτητο από το ότι το άρθρο 15§2 Σ δεν παρέχει υποκειμενική αξίωση πλήρους και αντικειμενικής ειδησεογραφίας ή σχολιασμού¹⁰.

Άρθρο 5^A Σ

Ξεκινώντας με το άρθρο 5^A, το Σύνταγμα ορίζει ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει.» και ότι οι περιορισμοί στο δικαίωμα της πληροφόρησης μπορούν να επιβληθούν με νόμο, υπό την απαραίτητη προϋπόθεση ότι είναι «απολύτως αναγκαίοι» και επιπλέον «δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων» (παραδείγματα τέτοιων δικαιωμάτων αποτελούν το επαγγελματικό απόρρητο¹¹, τα προσωπικά δεδομένα και το απόρρητο του ιδιωτικού βίου¹²)¹³. Στη δεύτερη παράγραφο του εν λόγω άρθρου κατοχυρώνεται το δικαίωμα του καθενός στην «Κοινωνία της Πληροφορίας», σε ένα τεχνολογικό πεδίο που προκύπτει από το συνδυασμό του διαδικτύου, της τηλεόρασης και των τηλεπικοινωνιών και περικλείει από τη φύση του το στοιχείο της δυναμικής εξέλιξης και

⁸ Cees J. Hamelink, Η πολιτιστική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1988, σ. 59

⁹ Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος Α, σ. 15

¹⁰ Ανδρουτσόπουλος Ν., ό.π. σ. 962

¹¹ Γιάννα Π. Κική, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Δίκαιο της πληροφόρησης, εκδ. Προσκήνιο, 1998, σ. 29

¹² Ι. Καρακώστας, Δίκαιο και Internet, Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 2001, σ. 127

¹³ Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, 1^η έκδοση, Αθήνα 2004, σ. 270

της συνεχούς επεκτατικότητας¹⁴. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της κοινωνίας είναι η παγκοσμιότητα, η διαδραστικότητα, η πολυπλοκότητα, η αλληλεξάρτηση και το απρόβλεπτο.¹⁵

Θεσπίστηκε, περαιτέρω, ως κρατική υποχρέωση η «διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους, υπό την προϋπόθεση της τήρησης των εγγυήσεων που προβλέπονται από τα άρθρα 9(απαραβίαστο ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και άσυλο κατοικίας), 9^Α(προστασία προσωπικών δεδομένων) και 19Σ(απόρρητο της επικοινωνίας)¹⁶. Η εξασφάλιση των εγγυήσεων αυτών συνιστά το ελάχιστο όριο της ιδιωτικής σφαίρας, το οποίο πρέπει να μένει απαραβίαστο, εκτός από ρητές εξαιρέσεις.¹⁷ Η μόνη λύση για την επαρκή προστασία του πολίτη από το σχηματισμό οργουελικών κοινωνιών θα ήταν δυνατή με λεπτομερείς διατάξεις, συνδεδεμένες με την αξιοποίηση των τεχνολογικών προόδων για ανάπτυξη και αξιοποίηση προστατευτικής τεχνολογίας.¹⁸ Από την άλλη, όμως, η διευκόλυνση πρόσβασης όλων στη νεόδμητη αυτή κοινωνία είναι επιτακτική, αν δεν επιθυμούμε να αναγνωρίσουμε ότι διατρέχουμε τον κίνδυνο να δημιουργήσουμε ένα καθεστώς εξαίρεσης μεταξύ των πολιτών παρόμοιας υφής με αυτή του αθηναϊκού πολιτεύματος: εκείνοι που δε θα είναι συνδεδεμένοι στο Διαδίκτυο και αυτοί που θα έχουν λιγότερη επιδεξιότητα να κινηθούν σ' αυτό, θα υποστούν διακρίσεις και θα εξοστρακισθούν από το κογκλάβιο των μυημένων¹⁹, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Juan Luis Cebrian.

Ως προς τη σχέση του άρθρου 5Α§2,εδα' με το γενικότερό του 5§1Σ έχει ειπωθεί ότι το πρώτο συνιστά, μάλλον, το νομοτεχνικό δίαυλο διοχέτευσης της κανονιστικής δύναμης του θεμελιώδους δικαιώματος του καθενός για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχή σε κάθε έκφανση κοινωνικότητας και στο πεδίο της κοινωνίας της πληροφορίας.²⁰

Άρθρο 14Σ

Προχωρώντας στο επόμενο σχετικό με την ελευθερία πληροφόρησης άρθρο του Συντάγματος συναντάμε το άρθρο 14, που κατοχυρώνει την ελευθερία του Τύπου. Η σπουδαιότητά του κρίνεται μεγίστης σημασίας στη νεότερη συγκρότηση των ελεύθερων κοινωνιών, διότι με αυτόν συντελείται η κίνηση των ιδεών μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας και η πληροφόρησή τους για τα τρέχοντα θέματα με αποτέλεσμα να καταλύεται η απομόνωση και έτσι ο Τύπος διαδραματίζει ρόλο χρυσού κρίκου μεταξύ τους.²¹ Για να συμβεί αυτό, βέβαια, ο τύπος πρέπει να είναι ελεύθερος, δηλαδή να μην εξαρτάται ούτε από την ισχύ της κυβέρνησης ούτε από την ισχύ του χρήματος (Albert Camus).²²

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 του Συντάγματος κατοχυρώνεται το δικαίωμα του καθενός στην ελεύθερη έκφραση και διάδοση των στοχασμών του, προφορικά, γραπτά ή δια του τύπου, θεμελιώνεται δηλαδή ως ατομικό δικαίωμα η ελευθερία του τύπου. Η ίδια, αλλά ως θεσμός προστατεύεται στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου

¹⁴ Βενιζέλος Ευ., Το αναθεωρητικό κεκτημένο, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2002, σ. 159

¹⁵ Juan Luis Cebrian, Το Δίκτυο, το Internet και τα νέα μέσα επικοινωνίας, εκδ. Στάχυ 2000, σ. 89,211

¹⁶ Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, ό.π., σ. 270

¹⁷ Ι. Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, ό.π., σ. 127

¹⁸ Ι. Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, ό.π., σ. 148

¹⁹ Juan Luis Cebrian, ό.π., σ. 117

²⁰ Τάκης Α., Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ 2002, σ. 44, βλ. και Λυμπερόπουλος Πελιάς, εργασία στο δικτυακό χώρο www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=139, σ. 10

²¹ Κόρσος Δ., Τύπος και Ραδιοτηλεόραση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989, σ. 10

²² John Keane, Μέσα επικοινωνίας και Δημοκρατία, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1996, σ. 146

άρθρου: «Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.» Στις λοιπές παραγράφους του άρθρου 14 ρυθμίζεται ο κανόνας της απαγόρευσης κατάσχεσης εφημερίδων και άλλων εντύπων με περιοριστικά απαριθμούμενες εξαιρέσεις, η προβλεπόμενη διαδικασία κατάσχεσης, το δικαίωμα απάντησης όποιου θίγεται από ανακριβή δημοσιεύματα/ ειδήσεις, η ευθύνη του τύπου και προβλέψεις για τη διαφάνεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και των μέσων χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης. Παρατηρούμε μια εκτενέστατη ρύθμιση σε 9 παραγράφους, για την προστασία του τύπου, ο οποίος – κατά την κρατούσα γνώμη – επιτελεί κοινωνικό και όχι δημόσιο λειτούργημα, ασκώντας καθήκοντα τα οποία ο ίδιος επιτελεί βάσει της αποστολής του και που συνίσταται στην πληροφόρηση και τη σύμπραξη για το σχηματισμό της κοινής γνώμης²³. Οι εκπρόσωποι του τύπου, όσοι έχουν ως αποστολή την ανεύρεση και διάδοση ειδήσεων²⁴, ασκούν από τη μια πλευρά το δικαίωμά τους για ελεύθερη έκφραση και διάδοση στοχασμών (ά. 14§1Σ), από την άλλη όμως, προϋπόθεση για την άσκηση της ατομικής ελευθερίας του τύπου είναι η αξίωση πληροφόρησης²⁵ των φορέων του τύπου, έτσι ώστε να έχουν και αυτοί πρόσβαση σε εκείνες τις πηγές πληροφόρησης, τις οποίες – ύστερα από έλεγχο και δημοσίευση – καθιστούν πηγές πληροφόρησης για το ευρύ κοινό. Τα όρια στην ελευθερία αναζήτησης πληροφοριών εκ μέρους των δημοσιογραφικών οργάνων είναι ιδιωτικού δικαίου και τίθενται από τις διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας (ΑΚ 57-59), τα περί αδικοπραξιών, ο νόμος 1178/81 περί αστικής ευθύνης του τύπου και από τα άρθρα 48,49 του αναγκαστικού νόμου 1092/1938 περί τύπου²⁶. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, όμως, που κατ' αρχήν διαγιγνώσκεται επέμβαση στην προσωπικότητα κάποιου ατόμου, κατ' εξαίρεση το δικαιολογημένο συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση μπορεί να ανάγεται σε λόγο άρσης του παράνομου χαρακτήρα της επέμβασης, όταν η θυσία που επιβάλλεται σε κάποιον κρίνεται ως κατώτερη του οφέλους που μπορεί να αποκομίσει μια ομάδα προσώπων.²⁷ Η συνδρομή του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος προς πληροφόρηση σχετίζεται, στα πλαίσια του δημοκρατικού πολιτεύματος, με πληροφορίες που συντελούν στη διαμόρφωση της πολιτικής γνώμης του κοινού, όπως για παράδειγμα τα σχετικά με τη διαχείριση δημοσίου χρήματος, τη δημόσια τάξη, την ενεργητική ή παθητική δωροδοκία πολιτικών, τις δραστηριότητες μεγάλων επιχειρήσεων, κόν.²⁸

Ερχόμενοι, τώρα, στο προστατευτικό πεδίο της ελευθερίας του τύπου απαριθμούμε τις εξής επιμέρους ελευθερίες: έκδοσης εντύπου, εκλογής τίτλου εντύπου, εκτυπώσεως και παραγωγής εντύπου, περιεχομένου, κυκλοφορίας και διανομής.²⁹

Στο ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 14§2Σ εμπίπτει και σημαντικό τμήμα του υλικού που διακινείται στο Διαδίκτυο, για το οποίο θα μιλήσουμε αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο. Εδώ, όμως, πρέπει να πούμε ότι έντυπα, με την έννοια του ά.14§2 εδ.α' Σ, συνιστούν τα κείμενα βιβλίων, οι ηλεκτρονικές εφημερίδες και οι προκηρύξεις, τα ηλεκτρονικά περιοδικά και φυλλάδια, συμπεριλαμβανομένων φωτογραφιών και σχεδίων. Εξαιρούνται της εγγυήσεως του ά.14§2Σ τα διακινούμενα στο Διαδίκτυο μηνύματα των δημοσίων υπηρεσιών ή οργανισμών, οι τιμοκατάλογοι, οι κατάλογοι

²³ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σ. 25

²⁴ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, ό.π., σ. 122

²⁵ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα..., ό.π., σ. 122

²⁶ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα..., ό.π., σ. 124

²⁷ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα..., ό.π., σ. 71

²⁸ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000, σ. 144

²⁹ Κόρσος Δ., Τύπος και Ραδιοτηλεόραση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989, σ. 75, βλ. και Μανώλη Κωνσταντίνα, εργασία στο δικτυακό χώρο www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=415, για την ελευθερία του τύπου.

πωλήσεων, οι εμπορικές εγκύκλιοι, οι κοινωνικές προσκλήσεις και οι αγγελίες, εκτός αν δημοσιεύονται στο πλαίσιο μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας ή περιοδικού. Δεν εμπίπτουν, φυσικά, στην έννοια του τύπου τα μηνύματα που δεν προορίζονται να διαδοθούν, όπως η ηλεκτρονική αλληλογραφία.³⁰

Σε συνάρτηση με τα άρθρα 5^A και 14§§1-2 του Συντάγματος, θα πρέπει να αναφέρουμε και το άρθρο 10§§1,2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατά το οποίο «παν πρόσωπο έχει δικαίωμα εις την ελευθερία εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης ως και την ελευθερία λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. »³¹ Βάσει του άρθρου αυτού, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην υπόθεση Sunday Times³², εξήρε τη σπουδαιότητα του τύπου ως μέσου πληροφόρησης του κοινού και σημείωσε τη συναγωγή από την ελευθερία πληροφόρησης αξίωσης του κοινού, θεμελιωμένης στη Σύμβαση, προς εκπλήρωση της αποστολής αυτής εκ μέρους του τύπου³³. Και η προσφορά του τύπου δεν είναι μια προσφάτως επισημανθείσα ανακάλυψη, αλλά ήδη ο Thomas Jefferson το 1787 είχε πει ότι: «Αν είχα να διαλέξω ανάμεσα σε κυβέρνηση χωρίς εφημερίδες και εφημερίδες χωρίς κυβέρνηση, θα επέλεγα το δεύτερο χωρίς δισταγμό».³⁴

Άρθρο 15Σ

Στο επόμενο ακριβώς άρθρο του ά.14, στο ά.15 Σ, ρυθμίζονται τα σχετικά με τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο, τη φωνογραφία και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης, ως προς τα οποία δεν εφαρμόζονται οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του άρθρου 14 Σ. Ειδικά για τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση προβλέπεται η υπαγωγή τους στον άμεσο έλεγχο του κράτους (ά. 15§2, εδ.α' Σ). Σκοπός του ελέγχου αυτού είναι η αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων και η εξασφάλιση ποιότητας των προγραμμάτων. Η θεωρία έχει αναλύσει αυτήν τη σκοπούμενη αντικειμενικότητα στη ραδιοτηλεόραση συνδυάζοντάς την με την ουδετερότητα και προσδίδοντας της διπλό περιεχόμενο: της αμεροληψίας – ως τήρηση ίσων αποστάσεων από απόψεις, κρίσεις και τάσεις της πολιτικής ζωής – και της πολυμέρειας ή συμψηφιστικής ουδετερότητας – ως ισότιμη εκπροσώπηση και παρουσίαση των διαφορετικών απόψεων³⁵. Ως προς τη σχέση της αντικειμενικότητας με την επί ίσοις όροις μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων παρατηρείται σύνδεση αιτίου – αιτιατού: εκφράζεται μια κατάσταση που πρέπει να εξωτερικεύεται έτσι, ώστε, ανταποκρινόμενη στην αλληλουχία των γεγονότων να προβάλλει την επιδιωκόμενη αντικειμενικότητα³⁶. Τέλος, η εγγύηση της πολλαπλότητας, που προκύπτει απ' την ουδετερότητα της ραδιοτηλεόρασης, είναι κρίσιμη για τη λειτουργία της δημοκρατίας.³⁷

Σχετικά με τον κρατικό έλεγχο επί της ραδιοτηλεόρασης, μπορούμε επιπροσθέτως να παρατηρήσουμε ότι αφορά τη ραδιοτηλεοπτική εκπομπή και όχι τη ραδιοτηλεοπτική

³⁰ Ι. Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σ. 444,445

³¹ Γιάννα Π. Κική, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Δίκαιο της Πληροφόρησης, εκδ. Προσκήνιο, 1998, σ.210- βλ. και Παράρτημα V.2. της εργασίας

³² ΕλλΔνη 24 (1983), σ.332 επ.:Οι αποφάσεις της 26-4-1979 και της 6-11-1980 στην υπόθεση Sunday Times

³³ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα ..., ό.π.

³⁴ John Keane, Μέσα Επικοινωνίας και Δημοκρατία, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1996, σ. 16

³⁵ Παρατηρήσεις Γιάννας Κική σε ΟλομστΕ 1288/1992, ΝοΒ1993, σ. 167

³⁶ Ανδρουτσόπουλος Ν., Η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης και η αξία του ανθρώπου, ΝοΒ1985, σ. 962

³⁷ Κόρσος, ό.π., σ. 86

λήψη, η οποία κατοχυρώνεται ως ατομική ελευθερία από το δικαίωμα για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας(ά.5§1Σ), την ελευθερία πνευματικής κίνησης(ά.13§1,14§1,16§1Σ) και μια σειρά διεθνών συμβάσεων και αρχών, που ισχύουν στη χώρα μας με αυξημένο κύρος. Ποικιλόμορφος, ο κρατικός έλεγχος μπορεί να εκδηλωθεί ως τεχνικός και ως έλεγχος προγραμμάτων και ως «άμεσος» με ιδιαίτερη ένταση.³⁸

Στόχος αυτού του ελέγχου είναι η αντικειμενικότητα που αναλύεται σε τέσσερις επιμέρους αρχές:α) πληρότητα, δηλαδή κάλυψη όλων των σπουδαίων γεγονότων και ειδήσεων, β) ορθότητα, που σημαίνει απόδοση της πραγματικής σημασίας, γ) αμεροληψία, γιατί η ραδιοτηλεόραση ελέγχεται μεν από την κυβέρνηση, αλλά δεν την υπηρετεί και δ) η αμεροληψία είναι πολύ συγγενής με την έννοια της ίσης μεταχείρισης που περιέχει το Σύνταγμα.³⁹

Πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν τη θετική λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης για την κοινωνία μας, θεωρώντας ότι δεν υπάρχουν παθητικοί ή αφελείς θεατές⁴⁰, καθώς και ότι η τηλεόραση είναι το πιο δημοκρατικό μέσο των δημοκρατικών κοινωνιών⁴¹. Γι' αυτό συμπυκνώνει ένα σημαντικό αριθμό προβλημάτων. Μόλις πατήσουμε ένα κουμπί έρχεται μπροστά μας όλη η κοινωνία με τα δράματά της, τις ιστορίες και τα όνειρά της⁴².

Υπάρχουν, όμως, και οι πολέμιοι των μαζικών μέσων επικοινωνίας, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ζούμε κάτω από τη σκέπη των σημείων και την απάρνηση του πραγματικού. Ότι ό,τι μας δίνουν τα μαζικά μέσα επικοινωνίας δεν είναι πια η πραγματικότητα, είναι ο ίλιγγος της πραγματικότητας, ή – αν θέλετε – μια πραγματικότητα δίχως ίλιγγο, όπου το επίκεντρο κάθε γεγονότος είναι ο γεωμετρικός τόπος της μαζικής επικοινωνίας που προκαλεί το συναισθηματικό ίλιγγο⁴³. Οι επιφυλακτικοί της υπόθεσης, ευτυχώς, δεν αρκούνται σε κινδυνολογίες, αλλά προχωρούν σε κατευθυντήριες ιδέες για τη βελτίωση της παρεχόμενης ενημέρωσης και την ευθύνη των δημοσιογράφων. Προτείνουν «να δοθεί πάλι σε κάθε κρίκο της αλυσίδας των μέσων μαζικής επικοινωνίας η αίσθηση της τιμής και της υπευθυνότητας, να διατηρηθεί – στο σύνολο του προσωπικού – μία μόνιμη κατάσταση διανοητικής επαγρύπνησης και κριτικής συνείδησης, να εφαρμοστεί ένα είδος πανοραμικής δομής, στους κόλπους της οποίας η υπαναχώρηση και η αδράνεια των μεν θα μπορούν, ανά πάσα στιγμή, να εξουδετερώνονται από τη συνείδηση και την τόλμη των δε και θα αποφευχθεί, με αυτόν τον τρόπο, μία φαινομενικά δημοκρατική κοινωνία να θρέψει στο στήθος της μια καινούργια μέθοδο υποδούλωσης.»⁴⁴

³⁸ Αλιβιζάτος Ν., Κράτος και Ραδιοτηλεόραση, Η θεσμική διάσταση, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986, σ. 110

³⁹ Δαγτόγλου Π.Δ., Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989, σ. 227

⁴⁰ Ασλανίδου Σοφία, Ο μύθος του Παθητικού Τηλεθεατή, εκδ. Δρομέας, Αθήνα 2000, σ. 11

⁴¹ Ασλανίδου..., ό.π., σ. 108

⁴² Ασλανίδου..., ό.π., σ. 108

⁴³ Σαρρής Νεοκλής, Ελληνική κοινωνία και Τηλεόραση, 1- Σειρά δοκιμίων για το πλατύτερο κοινό, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα 1992, σ. 314

⁴⁴ Karl Popper- John Condry, Τηλεόραση, κίνδυνος για τη δημοκρατία, εκδ. «Νέα Σύνορα»-Α.Α.Λιβάνη, Αθήνα 1995, σ. 101

2. Δικαίωμα πληροφόρησης

i. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ

Το δικαίωμα στην ελεύθερη πληροφόρηση έχει δύο όψεις: μία ενεργητική και μία παθητική. Υπό την ενεργητική πλευρά του δικαιώματος προστατεύεται η ελευθερία του «πληροφορείν» τους άλλους, δηλαδή η ελεύθερη ενημέρωση από τους δημοσιογράφους προς τους πολίτες για τα τεκταινόμενα είτε με τη μορφή ειδήσεων είτε κρίσεων, αλλά και διαφημίσεων παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Δικαιούχοι του δικαιώματος είναι όσοι έχουν ως αποστολή την ανεύρεση και διάδοση ειδήσεων, συμπεριλαμβανομένου και του αλλοδαπού τύπου⁴⁵. Οριοθετήσεις στο δικαίωμα επιβάλλουν τα άρθρα 9,9^A και 19 Σ, δηλαδή προστατεύεται εκείνη η άσκηση του δικαιώματος που δε θίγει το άσυλο της κατοικίας, τα προσωπικά δεδομένα και το απόρρητο της επικοινωνίας άλλων ατόμων. Επίσης, στην ελευθερία του πληροφορείν δε συμπεριλαμβάνεται η ελευθερία διάδοσης ψευδών ειδήσεων ούτε και η διαφήμιση ενός γενικά απαγορευμένου από το νόμο προϊόντος ή υπηρεσίας⁴⁶.

Η ατομική αυτή ελευθερία στρέφεται πρωτίστως κατά των δημοσίων αρχών, καθώς και έναντι υπαλλήλων- εκπροσώπων του *fiscus*, προκειμένου να καλυφθεί η ανάγκη δημοσιότητας και διαφάνειας που απαιτείται στις μέρες μας λόγω της πολυπλοκότητας και της πολυμέρειας της δημόσιας διοίκησης⁴⁷. Μέσω δε του άρθρου 25§1,εδ.γ' του Συντάγματος, η αξίωση βρίσκει έδαφος και έναντι των ιδιωτών, μόνο που οριοθετείται από την προστασία της προσωπικότητας των άλλων. Ενδεχομένως, βέβαια, η αξίωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης απέναντι στις ιδιωτικές πηγές πληροφόρησης να θεμελιώνεται σε σύμβαση ή στο νόμο.⁴⁸

Εξετάζοντας καλύτερα την ενεργητική πλευρά του δικαιώματος πληροφόρησης, πρέπει να πούμε ορισμένα πράγματα για τη δημοσιογραφική έρευνα, τα είδη και τα προβλήματα που γεννά, καθώς και για τα καθήκοντα των φορέων της δημοσιογραφικής έρευνας.

A) Δημοσιογραφική έρευνα

Τα αποτελέσματα της δημοσιογραφικής έρευνας είναι που επιτρέπουν στους φορείς της να ενημερώνουν τον κόσμο έγκυρα και έγκαιρα για το τι συμβαίνει στον κόσμο. Είναι, επομένως, απαραίτητη προκειμένου να ασκήσουν το δικαίωμά τους οι φορείς της δημοσιογραφίας: δημοσιογράφοι, εκδότες και οι συνεργάτες τους. Προϋπόθεση της δημοσιογραφικής έρευνας, όμως, είναι η ελεύθερη διεξαγωγή της, ούτως ειπείν η ανεμπόδιστη πρόσβαση στις πηγές πληροφόρησης. Δηλαδή, για να ασκήσουν οι δημοσιογράφοι το ενεργητικό δικαίωμα της πληροφόρησης, προηγουμένως πρέπει να πληροφορηθούν οι ίδιοι, ασκώντας την παθητική πλευρά του δικαιώματος, της ελευθερίας αναζήτησης και συλλογής-λήψης πληροφοριών. Ας δούμε τώρα τα είδη της δημοσιογραφικής έρευνας:⁴⁹

α- Ερευνητική δημοσιογραφία

Η ερευνητική δημοσιογραφία, με κριτήριο την ύπαρξη επιτακτικού δημόσιου συμφέροντος για την ανακάλυψη και γνωστοποίηση ενός γεγονότος υπό τη μορφή είδησης, συχνά χρησιμοποιεί μέσα των οποίων προβάλλεται ο επιλήψιμος

⁴⁵ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000, σ. 149

⁴⁶ Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α', εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1991, σ. 437

⁴⁷ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα..., ό.π., σ. 150

⁴⁸ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα..., ό.π., σ. 185

⁴⁹ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα..., ό.π., σ. 131επ.

χαρακτήρας, καθώς τα μέσα αυτά ενδέχεται να εμπεριέχουν κινδύνους για τα αγαθά της προσωπικότητας. Η αποκάλυψη ειδήσεων που τυχόν λαμβάνουν τις διαστάσεις σκανδάλου είναι κάτι που επιζητεί το κοινωνικό σύνολο και – τις περισσότερες φορές – θέτοντας στο βωμό άλλα ατομικά δικαιώματα, όπως είναι η προσωπικότητα, το άσυλο της κατοικίας κ.ά.. Ρητά, βέβαια, το Σύνταγμα στο άρθρο 5^A ορίζει την προστασία του δικαιώματος πληροφόρησης υπό την προϋπόθεση της τήρησης των εγγυήσεων των άρθρων 9,9^A και 19, τα οποία προβλέπουν και εξαιρέσεις, δηλαδή έχουμε επάνοδο στον κανόνα της ελεύθερης κυκλοφορίας των πληροφοριών για περιπτώσεις εθνικής ασφάλειας, διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων ή για λόγους που ορίζονται ρητά στο νόμο.

Η ερευνητική δημοσιογραφία διακρίνεται περαιτέρω σε:

αα) διεισδυτική: η έρευνα μέσω της οποίας επιδιώκεται η διείσδυση στον απόρρητο χώρο της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου ενός προσώπου, με χρήση τεχνικών ή άλλων μέσων αντήσεως πληροφοριών.

ββ) ανακριτική: η έρευνα δε θα πρέπει να μετατρέπεται σε «ιεροεξεταστική» ενασχόληση, αλλά αντίθετα θα πρέπει να αφήνει ανενόχλητη την απόρρητη σφαίρα της προσωπικότητας του ατόμου.

γγ) πλημμελής: Σε περίπτωση που τα στοιχεία που δημοσιεύονται στηρίζονται σε υπόνοιες, θα πρέπει να υπάρχει τουλάχιστον ένα ελάχιστο ποσοστό αποδείξεων και να έχει το λιγότερο ξεκινήσει η προσπάθεια επαλήθευσης των υπόλοιπων στοιχείων.

δδ) ηλεκτρονική: Είναι η δημοσιογραφική έρευνα στην οποία γίνεται χρήση αυτοματοποιημένων μεθόδων στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, γεγονός που επιτρέπει την ανάσυρση πληροφοριών και από το απώτερο παρελθόν του ανθρώπου. Ενόψει ακριβώς αυτών των κινδύνων που γεννώνται από τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας, κρίνεται ως κεφαλαιώδους σημασίας η εναρμόνισή της με τα θεμελιώδη δικαιώματα του πολίτη και ιδιαίτερα με το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των πληροφοριών⁵⁰.

Τα ανωτέρω ενδεικνύουν την αναγκαιότητα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των αποτελεσμάτων της δημοσιογραφικής έρευνας για την πληροφόρηση των πολιτών, κάτι που βαίνει παράλληλα με μια άλλη αναγκαιότητα: αυτή της συνειδητοποίησης από μέρους των δημοσιογράφων ότι το δικαίωμά τους για ελεύθερη ενημέρωση είναι ταυτόχρονα και καθήκον τόσο για εκείνους που στέλνουν το «μήνυμα» όσο και για εκείνους που το λαμβάνουν⁵¹.

Αρκετές είναι, κλείνοντας την παράγραφο αυτή, οι αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων, όπου εγνώσθη – ή, αντίθετα, δεν εγνώσθη – δικαιολογημένο συμφέρον των δημοσιογράφων για έκδοση κάποιου δημοσιεύματος, καίτοι εθίγετο η προσωπικότητα με τα συνακόλουθά της κάποιων προσώπων. Για παράδειγμα, η απόφαση του Πλημμελειοδικείου Αθηνών υπ' αριθμόν 1880/1981⁵², όπου το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η άσκηση οξείας κριτικής από τον εκδότη κατά της κατ' επάγγελμα άσκησης της εμφυτευματολογικής προσθετικής δεν ήταν πράξη που ενείχε προσβολή της τιμής του οικείου επαγγελματικού κλάδου ιατρών, διότι συνέτρεχε νόμιμο καθήκον του συγγραφέα- εκδότη προς ενημέρωση για ζητήματα όπως η υγεία των πολιτών και το ενδεδωγμένο ή μη της σχετικής θεραπευτικής μεθόδου. Παρεμφερής αναφορά στο δημοσιογραφικό καθήκον υπάρχει και στην απόφαση Εφετείου Αθηνών υπ' αριθμόν 3801/1986⁵³, όπου διεγνώσθη ότι « αν κριθεί ότι οι ειδήσεις, αν και ψευδείς, δημοσιεύτηκαν από δημοσιογραφικό καθήκον και

⁵⁰ Απ. Γέροντας, Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών, ΤοΣ1989, σ. 93

⁵¹ Κουμάντος Γ., Ελευθερία και ποιότητα στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, ΤοΣ1975, σ. 156

⁵² ΠλημΑθ 1880/1981, ΠΧ 1981, σ. 588 επ.

⁵³ ΕφΑθ 3801/1986, ΕλλΔνη1986, σ. 968 επ.

συνακόλουθα δεν υπάρχει δυσφήμιση, απλή ή συκοφαντική, αλλά ούτε και εξύβριση, δεν υπάρχει υπαιτιότητα και η αγωγή – για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης – απορρίπτεται». Το ίδιο σκεπτικό με την τελευταία απαντάται και στην ΑΠ 60/1979⁵⁴, όπου «η αναγκαία και πρόσφορη επίκριση από τους δημοσιογράφους πράξεων που ενδιαφέρουν το κοινό και της δράσεως των δημοσίων λειτουργιών αποτελεί εκδήλωση που γίνεται για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, εκτός αν το γεγονός ήταν ψευδές και ο δράστης το γνώριζε ή αν υπήρχε σκοπός εξύβρισης».

Β) Καθήκοντα φορέων

Ας έρθουμε τώρα στην αντίπερα όχθη της δημοσιογραφικής έρευνας: στα καθήκοντα των φορέων της ενεργητικής ελευθερίας πληροφόρησης. Η τήρηση των καθηκόντων αυτών από τους δημοσιογράφους, τους «κατόχους» των πληροφοριών είναι κρίσιμη. Αυτοί έχουν στα χέρια τους το λεγόμενο «καθολικό ηλεκτρονικό μητρώο», αποτέλεσμα των κοινωνικών μεταβολών που επιφέρει η σύγχρονη πληροφοριακή τεχνολογία στον τομέα της αγοράς εργασίας, του κινδύνου της χειραγώγησης του ανθρώπου και ιδιαίτερα του φορμαλισμού της ανθρώπινης σκέψης και του περιορισμού της πρωτοβουλίας, καθώς και του καθολικού ελέγχου των πολιτών.⁵⁵ Μέσω του ηλεκτρονικού αυτού μητρώου, η αυτόματη επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών δημιουργεί νέους κινδύνους για την ελευθερία και την ανεξαρτησία του πολίτη.⁵⁶ Έτσι :

α) Πρώτιστη υποχρέωση αποτελεί το καθήκον αληθείας⁵⁷: περιλαμβάνει την τήρηση καλής πίστης ως προς την ακρίβεια της είδησης και την επίδειξη της απαιτούμενης κατά τις περιστάσεις επιμέλειας, απέχοντας από διαστρεβλώσεις και παραποιήσεις. Ο κάθε δημοσιογράφος πρέπει, επομένως, να καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια προκειμένου το περιεχόμενο της πληροφόρησης που παρέχει στο κοινό να είναι αντικειμενικό, δηλαδή να παρουσιάζει όλα τα γεγονότα, εξηγώντας και παρουσιάζοντας όλες τις απόψεις καθενός από αυτά, δίνοντάς τους τη θέση που τους ταιριάζει και προσεγγίζοντας την ακρίβεια της είδησης⁵⁸. Από το καθήκον αληθείας πηγάζουν άλλες δύο υποχρεώσεις⁵⁹: αα) το καθήκον διάκρισης των δημοσιευμάτων σε ειδήσεις, διαφημίσεις και κρίσεις- σχόλια και ββ) την υποχρέωση επανόρθωσης των ανακριβών δημοσιευμάτων(ά.14§5Σ).

β) Έτερο καθήκον είναι αυτό του σεβασμού των απόψεων, προϋπόθεση της πολυφωνίας που είναι εγγύηση δημοκρατικότητας του λόγου⁶⁰.

γ) Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης⁶¹ είναι ένα καθήκον των φορέων της πληροφόρησης με μεγάλη επίδραση στις ανθρώπινες συμπεριφορές, ατομικές και κοινωνικές. Περιλαμβάνει ως επιμέρους στοιχειώδεις υποχρεώσεις την αποχή από παρουσίαση σκηνών βίας, την απαγόρευση εξύμνησης τρομοκρατικών ενεργειών, λεπτομερούς περιγραφής αυτοκτονιών και υπερβολικής εξύμνησης επιτευγμάτων της ιατρικής, που γεννούν αβάσιμες ελπίδες. Ιδιαίτερο πρόβλημα δημιουργεί η

⁵⁴ ΑΠ 60/1979,(τμήμα Δ'), ΝοΒ1979, σ. 843

⁵⁵ Απ. Γέροντας, Πληροφορική και Δίκαιο, Συλλογή μελετών με πρόλογο του καθηγητή Γ. Κασιμάτη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991, σ. 12

⁵⁶ Απ. Γέροντας, ό.π., σ. 56

⁵⁷ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2000, σ. 115

⁵⁸ Τέσσα Δουλκέρη, Ραδιοφωνία- Τηλεόραση, Νομικά και κοινωνικά προβλήματά τους, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979, σ. 95

⁵⁹ Ι. Καράκωστας, ό.π., σ. 116-119

⁶⁰ Ι. Καράκωστας, ό.π', σ. 120

⁶¹ Ι. Καράκωστας, ό.π., σ. 120 και επ.

επίδραση των μέσων πληροφόρησης στην ανάπτυξη του ρατσιστικού φαινομένου, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην αναπαραγωγή του διάχυτου στην κοινωνία ρατσισμού ούτε μόνο στην αυτόνομη παραγωγή του, αλλά έχει δύο όψεις: παθητικά, τα μέσα πληροφόρησης προβάλλουν τις ρατσιστικές ή ξενόφοβες προκαταλήψεις που αναπτύσσονται στην κοινωνία, επιβληθώντας στην εδραίωσή τους. Ενεργητικά, τα μέσα πληροφόρησης απλουστεύουν σε βάρος των μεταναστών πραγματικότητες πολύ πιο σύνθετες, στρέφοντας την προσοχή της κοινής γνώμης – συχνά, απλώς και μόνο για εμπορικούς λόγους – γύρω από προβλήματα σχετιζόμενα με την παρουσία τους, τα οποία δεν έχουν την κρισιμότητα που τους αποδίδεται ούτε δικαιολογούν τη «δαιμονοποίηση» των μεταναστών⁶². Δίνεται, έτσι, ιδιαίτερη έμφαση, αλλά όμως και ένταση, σε θέματα που αν τα «αγγίζαμε» διακριτικά τότε θα τα «ενοχλούσαμε» λιγότερο και θα δινόταν ένας δρόμος για τη διευθέτησή τους. Εάν, γιατί και πώς πρέπει να περιορίζεται η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, όταν αξιοποιείται από το φορέα της για τη διάδοση ρατσιστικών γνώμων και ιδεών και το «στιγματισμό» ατόμων και ομάδων είναι ένα από τα πλέον εριζόμενα συνταγματικά ζητήματα.⁶³ Γεγονός είναι ότι δεν έχουν λείψει στην ιστορία του κόσμου τέτοια φαινόμενα ρατσιστικού λόγου, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα και σίγουρα ζημιολόγο αυτό της προπαγάνδας του ναζιστικού καθεστώτος κατά των Εβραίων. Στο Στρατιωτικό δικαστήριο της Νυρεμβέργης καταδικάστηκε για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ο δημοσιογράφος Streicher Julius, ο οποίος επί 25 χρόνια μιλούσε, έγραφε και κατηχούσε το μίσος για τους Εβραίους, σκοπώντας να προκαλέσει τη διάπραξη από άλλους γενοκτονίας κατά του εβραϊκού λαού.⁶⁴ Το ίδιο δικαστήριο, για έτερο δημοσιογράφο, τον Hans Fritzsche, απεφάνθη την αθωότητά του για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, καθώς οι δηλώσεις του είχαν μεν μία προπαγανδιστική φύση, με στόχο να αυξήσει το λαϊκό αίσθημα σε συμπαραράσταση του Χίτλερ και τις πολεμικές προσπάθειες της Γερμανίας, αλλά η απλή δημιουργία μιας εχθρικής κατάστασης του μυαλού δεν εμπεριέχει άρνηση των βασικών δικαιωμάτων των άλλων⁶⁵.

Δυστυχώς, όμως, υπάρχουν και καθεστώτα που δεν χρησιμοποιούν μεν τους φορείς της δημοσιογραφίας για την εξάπλωση και αποδοχή τους, αλλά αντίθετα τους διώκουν όταν αυτοί πραγματεύονται δυσάρεστες για τις κυβερνήσεις ιδέες και πληροφορίες: κλασικό το παράδειγμα της υπόθεσης Handyside⁶⁶, Sunday Times⁶⁷, αλλά και πέραν της δικαστικής επίλυσης θεμάτων, αριθμούνται ουκ ολίγα περιστατικά απόλυσης δημοσιογράφων λόγω της αντίθετης στα συμφέροντα της εκάστοτε κυβέρνησης δραστηριότητάς τους. Παραδείγματα μας φέρουν οι υποθέσεις⁶⁸ Fuentes vs Spain(2000), Gundem vs Turkey, Mykon vs Cameroun, Bronstein vs Peru(2001) Goodwin vs UK(1995), στις οποίες διεγνώσθη από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η ανάγκη ελεύθερης λειτουργίας των μέσων ενημέρωσης, με πρόσβαση σε όλες τις πηγές πληροφόρησης. Ας υπενθυμίσουμε και ένα πρόσφατο δημοσίευμα σε κυριακάτικη

⁶² Χ.Θ.Ανθόπουλος, Προστασία κατά του ρατσισμού και ελευθερία πληροφόρησης, Ένα συνταγματικό δίλημμα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2000, σ. 69

⁶³ Χ.Θ.Ανθόπουλος, ό.π., σ. 25

⁶⁴ Freedom of Information and the International Criminal Responsibility of Journalists, David Boyle, University of Strasbourg, July 2004

⁶⁵ ό.π., υποσημείωση 64

⁶⁶ Υπόθεση Handyside, ΠΧ1978, σ. 369 επ., (υπό Ευ. Κρουσταλλάκη)

⁶⁷ ΕλλΔνη 24 (1983), σ. 332 επ.

⁶⁸ Gerard Cohen- Jonathan, Inaugural Conference Lecture, Freedom of Information in International law- General Principles, University of Strasbourg, July 5, 2004

εφημερίδα μας, όπου ο αρθρογράφος με ιδιαίτερο τόνο και emphaticό τίτλο («ΗΠΑ: υπό διωγμόν οι δημοσιογράφοι») μας ενημερώνει για τριτοκοσμικές πρακτικές από τα αμερικανικά δικαστήρια εναντίον δημοσιογράφων, σε μια χώρα που τους «τελευταίους μήνες... έχουν καταδικαστεί οκτώ δημοσιογράφοι για προσβολή του δικαστηρίου επειδή αρνήθηκαν να αποκαλύψουν τις πηγές τους».⁶⁹

Καταλήγουμε, επομένως, σε δύο τινά: πρώτον, στη διαπίστωση της τεράστιας σημασίας της ελευθερίας πληροφόρησης από τη σκοπιά της ενεργητικής όψης του δικαιώματος και στον τονισμό ότι οι δημοσιογράφοι πρέπει να κάνουν ελεύθερα τη δουλειά τους, αν επιθυμούμε να εξακολουθεί να είναι η κυκλοφορία των πληροφοριών το «κυκλοφορικό σύστημα» κάθε δημοκρατίας⁷⁰. Δεύτερον, και αντιθέτως, όταν παρατηρείται ασυδοσία στα ΜΜΕ, και για να μην προβαίνουμε σε περιορισμούς του δικαιώματος που θα κινδύνευαν να χαρακτηρισθούν αντισυνταγματικοί, η πολιτεία θα οφείλει να απαντά με τον τρόπο που οι επιχειρήσεις αντιλαμβάνονται το πρόβλημα: με οικονομική ζημία⁷¹. Στο βαθμό που η ενημέρωση, κατά συνέπεια, έχει γίνει μια κερδοσκοπική επιχείρηση, η απειλούμενη για τις παραβάσεις της δεοντολογίας ζημία πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να καθιστά το αντιδεοντολογικό δημοσίευμα ζημιόγono από κερδοφόρο που είναι σήμερα⁷². Έτσι, και η λογοκρισία αποφεύγεται και με ένα διαρκή έλεγχο, συνοδευόμενο με καθεστώς ειδικής επιμόρφωσης και αδειοδότησης των εργαζομένων στα ΜΜΕ, όλοι οι φορείς αυτοί θα συνειδητοποιούσαν ότι συμμετέχουν σε μια «εκπαιδευτική» διαδικασία γιγαντιαίας εμβέλειας⁷³. Και σίγουρα η ενημέρωση έχει πλέον εξελιχθεί σε εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς συμβάλλει στην άτυπη εκμάθηση κοινωνικών ρόλων και κανόνων, στη μετάδοση και ισχυροποίηση βασικών κοινωνικών αξιών και ιδεολογιών, μεταβάλλοντας μακροπρόθεσμα τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τους άλλους και τον κοινωνικό περίγυρο, αφού όλοι ζούμε σε έναν κόσμο όπου όλοι χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ για την ενημέρωση και την ψυχαγωγία τους⁷⁴.

ii. ΠΑΘΗΤΙΚΟ

Η παθητική εκδοχή της ελευθερίας πληροφόρησης ορίζεται ως η ελευθερία αναζήτησης, συλλογής και λήψεως πληροφοριών προς ίδια χρήση αλλά και, ενδεχομένως, με σκοπό την περαιτέρω πληροφόρηση άλλων.⁷⁵ Αυτή η ελευθερία του πληροφορείσθαι δε σημαίνει την αξίωση πρόσβασης σε όλες τις πηγές των πληροφοριών, αλλά την απρόσκοπτη πρόσβαση στις γενικά προσιτές από αυτές⁷⁶, χωρίς την παρεμβολή κωδικών⁷⁷, τηρώντας τις επιφυλάξεις- περιορισμούς που το Σύνταγμα εξουσιοδοτεί το κοινό νομοθέτη να εισάγει για λόγους εθνικής ασφάλειας,

⁶⁹ Το Βήμα, Κυριακή 21 Νοεμβρίου 2004, Nicholas D. Kristof, ΗΠΑ: υπό διωγμόν οι δημοσιογράφοι, σ. Α46,⁸⁶

⁷⁰ ό.π., υποσημείωση 69

⁷¹ Σ.Α.Κ.Α., Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, 1^ο Νομικό

⁷² ό.π., υποσημείωση 71

⁷³ Karl Popper- John Condry, Τηλεόραση, Κίνδυνος για τη δημοκρατία, «Νέα Σύνορα»-Α.Α.Λιβάνη, Αθήνα 1995, σ. 35,36

⁷⁴ ό.π., υποσημείωση 71, σ.153

⁷⁵ Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο..., ό.π., σ. 438(§650)

⁷⁶ ό.π., υποσημείωση 75, σ. 438(§651)

⁷⁷ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου, Π.Ν.Σάκκουλας, 2001, σ. 35

καταπολέμησης του εγκλήματος και προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων (ά. 5Α§1, εδ. β' Σ).

Όλοι οι πολίτες αποζητούν την εγκυρότερη, ενδεδειγμένη και πολύπλευρη ενημέρωσή τους για πολλούς τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Η τηλεόραση, που έχει φθάσει – σχεδόν – σε όλα τα σπίτια της Ελλάδας, ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές, οι εφημερίδες και τα περιοδικά που κυκλοφορούν μέσω των πρακτορείων σε καθημερινή βάση παντού, με λίγες εξαιρέσεις αυτές της άγονης γραμμής, τα FM του ραδιοφώνου που λαμβάνονται όπου υπάρχει κάλυψη δικτύου, θέατρα και κινηματογράφοι που δεν καταργήθηκαν⁷⁸ λόγω της εμφάνισης σε πολλά νοικοκυριά συσκευών DVD, και το internet, που φιλοξενούν οι περισσότεροι ηλεκτρονικοί υπολογιστές σε σπίτια, υπηρεσίες, δημόσιους χώρους και καταστήματα, συνιστούν μία παγκόσμια κοινωνία των πληροφοριών⁷⁹, η οποία αποτελεί σήμερα μια απτή πραγματικότητα που μας περιβάλλει από παντού, γεμίζοντάς μας με την αφθονία της, σαηνεύοντάς μας με τις υποσχέσεις της και τρομάζοντάς μας με τις εκπλήξεις της. Ο Andre Danzin προαναγγέλλει ότι « είμαστε μάρτυρες της ανάδυσης μιας 3^{ης} κοσμοθεώρησης της ανθρωπότητας, καθώς τείνουμε να δίνουμε προτεραιότητα στην πληροφορία έναντι οποιουδήποτε άλλου φαινομένου, κάτι το οποίο επαναφέρει τον Άνθρωπο στο κέντρο της Δημιουργίας».⁸⁰ Η πρόσβαση στα δημόσια έγγραφα, με την υπάρχουσα καθυστέρηση λόγω της γραφειοκρατίας, τα δελτία ειδήσεων, οι εφημερίδες, το Internet και όλες οι άλλες πηγές πληροφόρησης, που επιτρέπεται και μπορούν να έχουν πρόσβαση οι πολίτες, ικανοποιούν – ή τουλάχιστον προσπαθούν – τις ανάγκες ενημέρωσης του κοινού. Το κάθε άτομο πλέον, με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου, αντιλαμβάνεται, κρίνει, εγκρίνει ή κατακρίνει και τελικά απορρίπτει τα στημένα ρεπορτάζ και τις ψεύτικες ειδήσεις, ώστε να καταλήγουμε ότι ο παθητικός τηλεθεατής είναι πια ένας μύθος που χρησιμοποιούν όσοι νομίζουν ότι μπορούν ακόμα να τον χειραγωγήσουν⁸¹. Ο πολίτης, αφού έχει στη διάθεση του τόσα μέσα μαζικής ενημέρωσης, προσπαθεί να μάθει τι συμβαίνει στην κοινωνία και στον πλανήτη μας, τι υπηρεσίες και αγαθά κυκλοφορούν, πως θα ψυχαγωγηθεί και πως θα ανεβάσει το βιοτικό του επίπεδο. Από την παρουσίαση ενός περιστατικού ομηρίας στη Μπεσλάν, στην πτώση των διδύμων πύργων στη Νέα Υόρκη, από το ασφαλιστικό νομοσχέδιο της κυβέρνησης στην αλλαγή του θεσμού του ΔΙΚΑΤΣΑ, από τις προβολές στις κινηματογραφικές αίθουσες σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού και από διευθύνσεις του Internet για αγνά καλλυντικά με μαστίχα Χίου⁸² (www.masticspa.com) μέχρι κατασκοπευτικές και προπαγανδιστικές δραστηριότητες⁸³, αποτελεί κοινό τόπο ότι το «σύμπαν κυριολεκτικά συνίσταται από πληροφορία⁸⁴». Αν θέλουμε, όμως, να μη μας παρασύρουν οι πληροφορίες, όπως «είπε» και ο Μαχάτμα Γκάντι στον πρόλογο αυτού του πονήματος⁸⁵, ο καθένας από εμάς πρέπει να διυλίζει τις πληροφορίες στις οποίες έχει πρόσβαση, κρίνοντάς τις και είτε να τις υιοθετεί είτε να τις απορρίπτει. Ειδικά μέσω του διαδικτύου, η ψηφιακή κοινωνία μπορεί να αποτελέσει ένα θαυμαστό εργαλείο ισότητας χωρίς την ανάγκη ακύρωσης του πλουραλισμού επιλογών και προτάσεων. Μπορεί όμως να μετατραπεί,

⁷⁸ Juan Luis Cebrian, Το Δίκτυο, Το Internet και τα νέα μέσα επικοινωνίας, εκδ. Στάχυ 2000, σ. 62

⁷⁹ ό.π., υποσημείωση 78, σ. 213

⁸⁰ ό.π., υποσημείωση 78, σ. 230-231

⁸¹ Σοφία Ασλανίδου, Ο μύθος του παθητικού τηλεθεατή, εκδ. Δρομέας, Αθήνα 2000, σ. 11

⁸² περιοδικό Αγροτουρισμός, τεύχος 5, Αύγουστος 2004, σ. 3, εκδ. ΕΛΛ.Κ.Α.(Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού), Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη

⁸³ Νικολαΐδης Χ., Η σκοτεινή πλευρά του Internet. Τα πάντα για το παράνομο Internet και την προστασία από τους κινδύνους του, εκδ. Anubis, σ. 29 επ.

⁸⁴ David Porter, Internet Culture, εκδ. Routledge, London, 1997, p.111

⁸⁵ βλ. υποσημείωση 8

επίσης, σε ένα πρόσθετο τρόπο κυριαρχίας⁸⁶, καθώς θα υπάρχει κίνδυνος να γιγαντωθούν οι διαφορές μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων από μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ των συνδεδεμένων και μη συνδεδεμένων πολιτών⁸⁷. Μένει μόνο η πρόταση της συμμετοχικής δημοκρατίας και μιας αίσθησης υπευθυνότητας και συνείδησης, ώστε να διευρυνθούν οι θετικές επιπτώσεις των νέων μέσων και τεχνολογιών των πληροφοριών και να απαλυνθούν οι αρνητικές τους συνέπειες.⁸⁸ Πάντα, όμως, οι πολίτες δε θα πρέπει να ξεχνούν ότι στο δικό τους χέρι απόκειται από πού θα ενημερωθούν, για ποια θέματα και σε ποια ποσότητα πληροφοριών θα αρκεστούν. Ότι μπορούν να αγοράσουν άλλη εφημερίδα, να αλλάξουν κανάλι ή να δυναμώσουν την ένταση, να επισκεφθούν άλλη σελίδα στο chat-room του Διαδικτύου, να γυρίσουν τους μεγακύκλους σε άλλα FM και σίγουρα ότι πάντα εκείνοι μπορούν να κλείσουν την τηλεόραση και να αποσυνδεθούν από το Internet.

A) Δικαιολογημένο συμφέρον

Η αξίωση πληροφόρησης του κοινού, ασκούμενη είτε έναντι κρατικών είτε ιδιωτικών πηγών ενημέρωσης, δεν ικανοποιείται πάντα πάραυτα και δίχως κωλύματα. Συχνά, και όσο τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα⁸⁹, που αφορούν στοιχεία σχετικά με φυλετική ή εθνική προέλευση, πολιτικά φρονήματα, θρησκευτικές πεποιθήσεις, υγεία, ερωτική ζωή καθώς και τα σχετικά με ποινικές διώξεις και καταδίκες, συλλέγονται μέσω των νέων τεχνολογικών μέσων, τόσο υφίσταται κίνδυνος για την προσωπικότητα των ανθρώπων, της οποίας η αναμενόμενη προστασία δύναται να αρθεί προκειμένου για την ικανοποίηση των αναγκών πληροφόρησης τρίτων. Τίθεται λοιπόν το ζήτημα σε ποιες περιπτώσεις είναι θεμιτός ο αιτιώδης και αναγκαίος περιορισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας έναντι της ελευθερίας πληροφόρησης των λοιπών κοινωνιών. Εδώ υπεισέρχεται η έννοια του δικαιολογημένου συμφέροντος ή ενδιαφέροντος πληροφόρησης: αυτό πρέπει να υπερβαίνει το συμφέρον κατοχύρωσης της ιδιωτικής ζωής του θιγόμενου⁹⁰, αν δε θέλουμε ικανοποιώντας ένα συνταγματικό δικαίωμα να περιορίσουμε αθέμιτα ένα άλλο.

Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στοιχειοθετείται προκειμένου για την ενημέρωση των πολιτών, τη συμβολή στο σχηματισμό πολιτικής και γνώμης, τον έλεγχο και την κριτική των πολιτικών αρχών, καθώς και την πολιτιστική και ηθική κλπ επιμόρφωση των πολιτών,⁹¹ δε συνιστά όμως απόλυτο δικαιολογητικό λόγο επέμβασης στην προσωπικότητα⁹². Τα κριτήρια προσδιορισμού των θεμιτών αναγκών πληροφόρησης του κοινού εξαρτώνται, ενόψει της υπεισέλευσης σε χώρο προστατευόμενης ιδιωτικότητας τρίτων, από το αν οι τρίτοι αυτοί είναι πρόσωπα που διαδραματίζουν έναν ενδιαφέροντα ρόλο στην κοινωνική ζωή και γενικά συμμετέχουν στο δημόσιο βίο⁹³.

⁸⁶ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 230

⁸⁷ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 28

⁸⁸ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 11

⁸⁹ Ευγενία Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου, *Ζητήματα από το Δίκαιο της Πληροφορικής*, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2002, σ. 25

⁹⁰ Ι.Κ.Καράκωστας, *Προσωπικότητα και Τύπος*, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2000, σ. 95

⁹¹ Ι.Κ.Καράκωστας, *Το Δίκαιο των ΜΜΕ*, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2003, σ. 448

⁹² ΤρΕφΑθ 4054/1992, ΝοΒ1992, σ. 923

⁹³ *ό.π.*, υποσημείωση 92

Για τη στοιχειοθέτηση της ύπαρξης ή μη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για «εισβολή» στην περιοχή εκείνη της ζωής του ανθρώπου, όπου σε κάθε δεδομένη περίπτωση ένας λογικός άνθρωπος, με επίγνωση των θεμιτών αναγκών της κοινότητας, θα θεωρούσε άδικο να εισβάλλει⁹⁴, έχουν υποστηριχθεί τρεις διαφορετικές θεωρίες: 1^ο, της στάθμισης των συμφερόντων, 2^ο, των διάσημων προσώπων και 3^ο, των θεμιτών αναγκών της κοινότητας για πληροφόρηση σε μία δημοκρατική κοινωνία, προκειμένου για εξυπηρέτηση σκοπών όπως: α) η παροχή βιογραφικών στοιχείων χρησίμων για επιστημονικούς ή μορφωτικούς σκοπούς, β) η παροχή στοιχείων ιδιωτικής ζωής προσώπων με γενικά ενδιαφέροντα ρόλο – σημειωτέα η διάκριση σε πρόσωπα απόλυτης και σχετικής επικαιρότητας⁹⁵, γ) η παροχή στοιχείων για κοινωνικό έλεγχο⁹⁶ και δ) η ενημέρωση του κοινού για την εικόνα ενός εγκληματία⁹⁷.

Αξίζει να αναφέρουμε στο σημείο αυτό δύο υποθέσεις επί του θέματος, εκ των οποίων η μία απασχόλησε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η δεύτερη την ελληνική δικαιοσύνη. Μιλάμε για την υπόθεση της «θαλιδομίδης» και την υπόθεση «Leopard». Στην πρώτη περίπτωση, η εφημερίδα Sunday Times⁹⁸, εκκρεμούσης της δίκης για 450 παιδιά – θύματα του φαρμάκου της θαλιδομίδης, κατέκρινε τις συμβιβαστικές προτάσεις της φαρμακευτικής εταιρείας και ανήγγειλε τη δημοσίευση έρευνας, για την ενημέρωση σχετικά με το ιστορικό της υπόθεσης. Η κατηγορούσα αρχή ισχυρίσθηκε ότι η δημοσίευση της έρευνας από μέρος των δημοσιογράφων της Sunday Times θα αποτελούσε ανεπίτρεπτη ανάμειξη σε εκκρεμείς δίκες, ως προσπάθεια εξωθήσεως της κοινής γνώμης να ασκήσει πίεση στην εταιρεία, και ενδεχομένως παρεμπόδιση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Έτσι απαγορεύθηκε η δημοσίευση του άρθρου. Ήρθε όμως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και αναγνώρισε παραβίαση του άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης⁹⁹, καθώς η υπόθεση ήταν αρκούντως σημαντική για να δικαιολογεί την ενημέρωση του κοινού.

Στη δεύτερη υπόθεση, αυτή των αρμάτων μάχης γερμανικού τύπου Leopard,¹⁰⁰ περιοδικό άρχισε να δημοσιεύει άρθρα για την υπογραφείσα σύμβαση μεταξύ του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και της γερμανικής εταιρείας «Krauss Maffei», χαρακτηρίζοντάς την ως επιζήμια και σκανδαλώδη για την Ελλάδα, προσθέτοντας τη δωροδοκία και εξαγορά των Ελλήνων αξιωματικών, χωρίς γι' αυτά τα σχόλια να παραθέτει κάποια πηγή προέλευσης της πληροφορίας του. Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι τα οικεία δημοσιεύματα έθιγαν την τιμή και υπόληψη των εναγόντων, αλλά η αιτιολογία επί των ισχυρισμών του εναγόμενου εκδόθη για έλλειψη υπαιτιότητας εστιαζόμενη στο δημοσιογραφικό καθήκον πληροφόρησης της κοινής γνώμης, ήταν συνοπτική.

Και στις δύο περιπτώσεις που περιληπτικά αναπτύχθηκαν παρατηρούμε ότι η ανάγκη δικαιολογημένης πληροφόρησης του κοινού, που βαίνει παράλληλα με το αντίστοιχο δημοσιογραφικό καθήκον, ανακόπτεται όταν το περιεχόμενο της πληροφορίας «ενοχλεί» αυτούς που αφορά. Και σε μια δημοκρατία, όπως η Ελληνική, τέτοια φαινόμενα λογοκρισίας και διακοπής εκπομπών (όπως τα γεγονότα

⁹⁴ Μιχαηλίδης- Νουάρος Γ., Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, ΤοΣ1983, σ. 378

⁹⁵ Ι.Κ.Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, ό.π., σ. 57-60

⁹⁶ βλ. υπόθεση «Leopard», ΕφΑθ 12123/1987, ΕλλΔνη1988, σ. 1232 επ.

⁹⁷ Μιχαηλίδης- Νουάρος, ό.π., σ. 378

⁹⁸ ΕλλΔνη24(1983), σ. 332επ., Οι αποφάσεις της 26-4-1979 και της 6-11-1980, στην υπόθεση Sunday Times

⁹⁹ βλ. παράρτημα ν2

¹⁰⁰ ΕφΑθ 12123/1987, ΕλλΔνη1988, σ. 1232επ.

με την τηλεοπτική «Ζούγκλα» του δημοσιογράφου Μάκη Τριανταφυλλόπουλου) δεν πρέπει να γίνονται αποδεκτά. Η φήμωση των ελεύθερων φωνών, όταν αυτές «ομιλούν τα νόμιμα», σαν παλιά ανάμνηση φασιστικών καθεστώτων, πρέπει να γίνεται αντιληπτή και μη αποδεκτή από όλους τους πολίτες μιας δημοκρατικής χώρας, έστω και αν λαμβάνει χώρα υπό συγκεκριμένες ή λανθάνουσες μορφές.

3. Οριοθετήσεις και περιορισμοί του δικαιώματος

Όπως όλα τα συνταγματικά δικαιώματα, έτσι και το δικαίωμα της πληροφόρησης, τόσο ως ενεργητικό όσο και ως παθητικό, είναι αντικείμενο οριοθέτησης, αλλά και περιορισμών. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ενός συνταγματικού δικαιώματος συνιστά ο με διατάξεις δικαίου πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού του περιεχομένου.¹⁰¹ Γίνεται, έτσι, ο καθορισμός των προϋποθέσεων και γενικότερα του νομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο προστατεύεται το δικαίωμα¹⁰².

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ενός θεμελιώδους δικαιώματος, από την άλλη μεριά, είναι κάθε συρρίκνωση του γενικού του περιεχομένου¹⁰³. Για να υπάρχει, δε, πρέπει να έχει ειδική συνταγματική θεμελίωση¹⁰⁴. Και κρίνονται ως συνταγματικοί, στο πλαίσιο της θεσμικής εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁰⁵, εκείνοι οι περιορισμοί που πληρούν το στοιχείο της αιτιώδους συνάφειας. Αντίθετα, οι αναιτιώδεις περιορισμοί δεν είναι αποδεκτοί από τη συνταγματική έννομη τάξη.

Την οριοθέτηση του ενεργητικού δικαιώματος πληροφόρησης ορίζει το άρθρο 5Α§2Σ ως συντελούμενη υπό τις εγγυήσεις των άρθρων 9, 9^Α και 19 του Συντάγματος. Έτσι, για να είναι συνταγματικά προστατεύσιμη η ελευθερία πληροφόρησης από τους φορείς της ενημέρωσης, οι τελευταίοι θα πρέπει να μη θίγουν κατά την άσκηση του δικαιώματός τους το άσυλο της κατοικίας, τα προσωπικά δεδομένα και το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης επικοινωνίας τρίτων προσώπων

Το παθητικό δικαίωμα οριοθετείται με τη σειρά του από τους οριζόμενους στο άρθρο 5Α§1 Σ λόγους: εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος και προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

Εκτός από τις ειδικές οριοθετήσεις¹⁰⁶ που προβλέπονται στις δύο παραγράφους του άρθρου 5^Α Σ για το ενεργητικό και το παθητικό, αντίστοιχα, δικαίωμα πληροφόρησης, εφαρμόζονται επιπλέον και οι γενικές οριοθετήσεις των άρθρων 5§1

¹⁰¹ Α. Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος 3, 1^η έκδοση, Αθήνα 2004, σ. 59, §134.

¹⁰² ό.π., υποσημείωση 101, σ.59, §135

¹⁰³ ό.π., υποσημείωση 101, σ.72, §165

¹⁰⁴ ό.π., υποσημείωση 101, σ.72, §165, β)

¹⁰⁵ ό.π., υποσημείωση 101, σ.78, τίτλος 351

¹⁰⁶ ό.π., υποσημείωση 101, σ.59, §138

και 25 του Συντάγματος.¹⁰⁷ Η άσκηση κάθε συνταγματικού δικαιώματος, άρα και εκείνου της ελεύθερης πληροφόρησης, οφείλει να μην παραβιάζει α) τα δικαιώματα των άλλων, β) το Σύνταγμα, γ) τα χρηστά ήθη, δ) την αρχή της απαγόρευσης καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος και ε) την κοινωνική οριοθέτηση.

Επί παραδείγματι και εξ αφορμής δικαστικών αποφάσεων, οι περιεχόμενες σε δημοσίευμα υβριστικές φράσεις δεν είναι αναγκαίες για τη διαφώτιση της κοινής γνώμης, όπως εκρίθη στην υπόθεση σχετικά με τις δαπάνες της Προεδρίας της Δημοκρατίας¹⁰⁸, αλλά και στην απόφαση ΑΠ 392/1990¹⁰⁹, όπου το δικαστήριο απεφάνθη, σχετικά με τίτλο περιοδικού με το χαρακτηρισμό «Κυβέρνηση Απατεώνων», ως συμπεριφορά «αναμφιβόλως υβριστική, που πλήττει ευθέως κατ' αντικείμενο την κυβέρνηση στο σύνολό της ως πολιτειακό θεσμό». « Εξάλλου με την παραπάνω εμφάνιση του εξωφύλλου εσκοπείτο να μειωθεί το κύρος ολόκληρης της κυβέρνησης και όχι ν' ασκηθεί δριμεία κριτική σε μέλη της.». Επίσης, για θέμα συναφές με την ελευθερία πληροφόρησης, δηλαδή για την ελευθερία του τύπου, το Εφετείο Αθηνών¹¹⁰ έκρινε ότι «το δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου, αν και αποτελεί την πεμπτούσια παντός ελεύθερου δημοκρατικού πολιτεύματος, δεν είναι απεριόριστο, αλλά νοείται υπάρχον και λειτουργούν εντός των χαρασσομένων ορίων υπό των γενικών νόμων, οι οποίοι επιδιώκουν την προστασία του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου από την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος από οποιονδήποτε και καθ' οιονδήποτε τρόπο.»

Για το ενεργητικό δικαίωμα πληροφόρησης, από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, βλέπουμε ότι το δικαίωμα ενός συγγραφέα προς δημοσίευση εγχειριδίου σεξουαλικού περιεχομένου για χρήση από μαθητές(Υπόθεση Handyside)¹¹¹ προσέκρουε στα χρηστά ήθη της εκεί κοινωνίας, το βρετανικό δικαστήριο διέταξε τη δήμευση και καταστροφή των κατασχεθέντων αντιτύπων, ενώ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (7-12-1976) ασχολήθηκε με το αν τα ληφθέντα μέτρα ήταν όντως αναγκαία για την προστασία της ηθικής, αν δηλαδή υπήρξε οριοθέτηση του δικαιώματος του συγγραφέα ή αναϊτιώδης και άρα αθέμιτος περιορισμός του.

Ερχόμαστε στη συνέχεια στους περιορισμούς του δικαιώματος πληροφόρησης. Όπως προείπαμε, περιορισμός είναι κάθε συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου ενός συνταγματικού δικαιώματος. Στα πλαίσια των ειδικών κυριαρχικών¹¹² και ειδικών διαπροσωπικών σχέσεων, είναι νοητή η ύπαρξη περιορισμών κατά τη θεσμική εφαρμογή¹¹³ των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αρκεί οι περιορισμοί να είναι αιτιώδεις¹¹⁴. Σε αντίθετη περίπτωση, οι περιορισμοί ως αναϊτιώδεις δε θεωρούνται συνταγματικοί και έτσι πρέπει να μην επιβάλλονται, άλλως να αίρονται.

Ως περιπτώσεις αιτιωδών περιορισμών μπορούμε να αναφέρουμε: α) Η οδηγία 89/552/ΕΟΚ προβλέπει ότι η διάδοση ενημερωτικών μηνυμάτων μέσω της ραδιοηλεκτρονικής μπορεί να ανακόπτεται για λόγους προστασίας ανηλίκων, αν υπάρχει ενδεχόμενο να βλαφτεί σοβαρά η σωματική, πνευματική ή ηθική ανάπτυξή τους¹¹⁵. β) Στα πλαίσια ποινικής διαδικασίας, περισσότερο από το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση και το αντίστοιχο των δημοσιογράφων, βαρύνει η

¹⁰⁷ ό.π., υποσημείωση 101, σ.61, §145επ.

¹⁰⁸ ΑΠ 457/1987, ΝοΒ1987, σ. 1273, βλ. και ΑΠ 613/1992, ΝοΒ1993, σ. 120

¹⁰⁹ ΑΠ 392/1990, ΝοΒ1990, σ. 673

¹¹⁰ ΕφΑθ 5280/1981, ΝοΒ1982, σ. 314

¹¹¹ Υπόθεση Handyside, ΠΧ1978, σ. 369 επ. (υπό Ευ. Κρουσταλλάκη)

¹¹² Α. Δημητρόπουλος, ό.π., υποσημείωση 101, σ. 88

¹¹³ ό.π., υποσημείωση 112, σ.78§176 επ.

¹¹⁴ ό.π., υποσημείωση 112, σ.82, τίτλος 354

¹¹⁵ Γιάννα Κική, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Δίκαιο της Πληροφόρησης, εκδ. Προσκήνιο, 1998, σ. 120

λειτουργία της δικαιοσύνης που απαιτεί το σεβασμό στο τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου και την απαγόρευση δημοσίευσης της είδησης περί διενεργούμενης ανάκρισης¹¹⁶. Και ο νόμος 1916/1990, στο άρθρο 9, προβλέπει τη δυνατότητα του αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου να εκδίδει πράξεις με τις οποίες να απαγορεύει τη δημοσίευση δια του τύπου ανακοινώσεων, προκηρύξεων ή δηλώσεων τρομοκρατικών οργανώσεων¹¹⁷. γ) Σχετικά με τους στρατιωτικούς υπαλλήλους, είναι νοητοί περιορισμοί του δικαιώματός τους να ενημερώνουν άλλους για τα τεκτενόμενα εντός της υπηρεσίας τους, καθώς – λόγω ύπαρξης υπηρεσιακού απορρήτου – δικαιολογούνται «το μεν εκ της ιδιαζούσης φύσεως της σχέσεως αυτών προς την πολιτεία, το δε εκ του διέποντος αυτού ειδικού καθεστώτος πειθαρχίας».¹¹⁸

Αντίθετα από τα παραπάνω, ανατιώδεις θεωρούνται εκείνοι οι περιορισμοί που συναντώνται όταν, χωρίς να συντρέχει κάποιος από τους υπό α-γ λόγους, ή άλλος σχετικός, συντελείται απαγόρευση ή απόρριψη πρόσβασης π.χ. σε διοικητικά έγγραφα, απόκρυψη ή νόθευση πληροφοριών ή παρακώλυση, περιορισμός, καθυστέρηση ή καθοδήγηση της πληροφόρησης¹¹⁹. Επίσης όταν περιορίζεται το σχετικό δικαίωμα, ενεργητικό ή παθητικό, χωρίς να συντρέχουν οι όροι των εγγυήσεων των §§1 και 2 του άρθρου 5^A του Συντάγματος, όποιες φύσεως συμφέροντα γίνεται απόπειρα να καλυφθούν. Στο πεδίο του internet θα ήταν αντισυνταγματική η εξάρτηση πρόσβασης κάθε χρήστη από άδεια, όπως και η εισαγωγή περιορισμών στη χρήση της κρυπτογραφίας¹²⁰.

III. Ειδικό Μέρος: Μορφές πληροφόρησης

Γενικά

Το δίκαιο των πληροφοριών δεν αντιμετωπίζει απλά την πληροφορία ως τέτοια, αλλά επιφορτίζεται κυρίως με την επισήμανση του ρόλου της για τον άνθρωπο σε μια δίκαιη και πληροφορημένη κοινωνία¹²¹. Και η ποικιλία που υπάρχει στην κοινωνία μας σε πηγές πληροφόρησης συντείνει στην πολύπλευρη ενημέρωση, στην πλειονότητα επιλογών και στο άνοιγμα των οριζόντων μας. Η πολυφωνία είναι στοιχείο δημοκρατίας. Από τα ελάχιστα τηλεοπτικά κανάλια και τους λίγους ραδιοφωνικούς σταθμούς, προχωρήσαμε μέσω της τεχνολογικής προόδου και μιλάμε πλέον για πλειάδα ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, για ποικιλία ημερήσιου και περιοδικού τύπου, για πολλές μορφές ηλεκτρονικής πληροφόρησης, πιο γνωστή από τις οποίες είναι το Διαδίκτυο. Οι υλικοί φορείς της μαζικής επικοινωνίας επιτρέπουν έναν ποσοτικό και ποιοτικό εκδημοκρατισμό.¹²² Θα δούμε λοιπόν τις

¹¹⁶ βλ. ΤρΕφΑθ,4054/1992, ΝοΒ1992, σ.923 και ΟλΑΠ,794/1976, ΠΧ1977, σ. 229 επ. και Γνωμοδότηση υπ' αριθμόν 7/94, Α' Εισ.Πλημ.Αθ., ΠΧ1994, σ. 878 επ., Γ. Κολιοκόστας

¹¹⁷ Κ. Μπέης, Το δικαίωμα πληροφόρησης και ο ν. 1916/1990, Υπεράσπιση 1991, σ. 988, βλ. και Υψηλάντη Μ. για προληπτικό και κατασταλτικό σύστημα παρέμβασης του κράτους, σ.17,18 στο δικτυακό χώρο www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=747

¹¹⁸ ΔιοικΕφΑθ,667/1983, ΕΔΔΔ1983, σ. 313 επ.

¹¹⁹ Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, ό.π.,

¹²⁰ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, Π.Ν.Σάκκουλας, 2001, σ. 134

¹²¹ Α. Γέροντας, Πληροφορική και Δίκαιο, Συλλογή μελετών με πρόλογο του ...,ό.π., σ. 13

¹²² Regis Debray, Η επιστήμη της επικοινωνίας, Ιδέες γενικής μεσολογίας, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα1997, σ. 292

υπάρχουσες μορφές πληροφόρησης με την εξής σειρά, ίσως και ιστορικής εμφάνισης: Τύπος, Ραδιοτηλεόραση, Ηλεκτρονική πληροφόρηση και – ειδικά – το Διαδίκτυο.

1) ΤΥΠΟΣ

Τύπος ή έντυπο είναι κάθε προϊόν μέσου μαζικής παραγωγής, στο οποίο απεικονίζεται κείμενο ή παράσταση¹²³. *Stricto sensu*, ο τύπος είναι τα παραγόμενα με την τυπογραφία προϊόντα, ενώ υπό την ευρεία έννοια του όρου περιλαμβάνει τα προϊόντα που παράγονται με κάθε άλλο μηχανικό, χημικό ή φωτοχημικό μέσο.¹²⁴

Συνταγματικά σπουδαιότερη για τον τύπο θεωρείται η κριτική του λειτουργία, η “watch-dog” function, που περιορίζει στον ελάχιστο βαθμό την επιβολή περιορισμών επί των περιεχομένων του και δεν επιτρέπει την επέμβαση του κράτους στη σφαίρα της επαγγελματικής δεοντολογίας, ενώ, όπως θα δούμε πιο κάτω, για την τηλεόραση έχει επικρατήσει μια αντίληψη που θεωρεί σπουδαιότερη συνταγματικά τη δημοκρατική της λειτουργία, ως μέσου επικοινωνίας που οφείλει να προσφέρει εκείνο το είδος της πληροφόρησης και της συζήτησης που απαιτείται για την αποτελεσματική συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική ζωή, έστω και αν αυτό συνεπάγεται τη δημόσια ρύθμιση σε επίπεδο διοικητικού δικαίου της δεοντολογίας της τηλεοπτικής πληροφόρησης¹²⁵. Και, για τους πιο επιφυλακτικούς, ο τύπος προσεγγίζει την τηλεόραση κατά τούτο: Το χάσμα ανάμεσα στην υπεραπλούστευση που προωθεί ο τύπος και την πολυπλοκότητα της πολιτικής ζωής αποπροσανατολίζει πολλούς πολίτες που δε βρίσκουν πια στις σελίδες των εφημερίδων μια διαφορετική ανάλυση, πιο βαθιά, πιο απαιτητική από αυτές που προτείνει το τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων.¹²⁶ Η γράφουσα αυτήν την εργασία, όμως, έχει την πεποίθηση ότι ο τύπος, ιδίως οι έγκυρες εφημερίδες πολιτικού περιεχομένου, παρέχουν πιο αντικειμενική πληροφόρηση σε σχέση με την τηλεόραση, όπου για παράδειγμα τα τηλεοπτικά παράθυρα δίνουν βήμα σε πολλούς, ενδεχόμενα άσχετους με το υπό παρουσίαση θέμα, αλλά και όπου η προφορικότητα επιτρέπει, χωρίς και να δικαιολογεί, λάθη φραστικά και όχι μόνο. Ο γραπτός και συνήθως τυπικός λόγος των εφημερίδων, αντίθετα, δίνει δείγματα πιο εμπειριστατωμένης έρευνας και πιο δομημένης και ορθολογικής παρουσίασης. Απαιτεί βέβαια περισσότερο διαθέσιμο χρόνο, αλλά σίγουρα προσφέρει επιλογή, ενώ στα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων παρέχονται όλα εύπεπτα και προσχηματισμένα, και όταν αντιληφθείς ότι σε ενοχλεί η παρουσίαση, δυστυχώς την έχεις ήδη δει και ακούσει, χωρίς επιστροφή. Η εύκολη γνώση είναι συχνά πιο επιθυμητή, αλλά οδηγεί σε αδρανοποίηση των αισθήσεων και ιδίως της κριτικής ικανότητας. Όπως παραδίδει και ο Γιάσπερς¹²⁷: «Ο άνθρωπος της μάζας έχει λίγο χρόνο. Η ζωή του δε στηρίζεται σε μία ολότητα. Δεν υπομένει πια τις καθαρά προπαρασκευαστικές εργασίες ούτε τις προσπάθειες, των οποίων η χρησιμότητα δε δικαιολογείται από ένα συγκεκριμένο στόχο. Δεν είναι πλέον ικανός ούτε για προσδοκία ούτε για ωρίμανση. Δεν περιμένει παρά μόνο άμεσες ικανοποιήσεις. Στη ζωή του πνεύματος δε βλέπει παρά μόνο μία στιγμιαία ψυχαγωγία... η εφημερίδα αντικαθιστά το βιβλίο. Βαδίζει κανείς από νεωτερισμό σε νεωτερισμό...

¹²³ Α. Δημητρόπουλος, ό.π., υποσημείωση 101, σ. 271

¹²⁴ Κόρσος, Τύπος και Ραδιοτηλεόραση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989, σ. 7

¹²⁵ Ανθόπουλος Χ., Η αυτορρύθμιση των μέσων πληροφόρησης, ΤοΣ1999, σ. 454

¹²⁶ Ιγνάσιο Ραμονέ, Η τυραννία των ΜΜΕ, εκδ. Πόλις, 1999, σ. 159

¹²⁷ Ανδρουτσόπουλος Ν., Η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης και η αξία του ανθρώπου, ΝοΒ1985, σ. 969

διαβάξει γρήγορα. Αγαπά τη συντομία, όχι αυτή που θα μπορούσε να δώσει λαβή σ' ένα στοχασμό με προεκτάσεις, αλλ' αυτή που μεταδίδει γρήγορα πληροφορίες, τις οποίες κανείς επιθυμεί να αποκτήσει και τις οποίες μπορεί αμέσως να ξεχάσει.»

Και δεν είναι μόνο αυτό το δίλημμα στο οποίο μας βάζουν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.¹²⁸ Ο τύπος, όπως υποστηρίζεται ευρέως, είναι η τέταρτη εξουσία. Αυτός διαμορφώνει απόψεις, ενημερώνει για όσα θέματα ο ίδιος επιλέγει, αποσιωπώντας μερικά και υπερτονίζοντας άλλα. Επειδή, όμως, οι φορείς του τύπου είναι και αυτοί άνθρωποι με προσωπικές ιδέες, θέσεις και συμφέροντα, ατομικά, οικονομικά και πολιτικά, λογικό είναι αυτά όλα να επηρεάζουν την εκτέλεση της εργασίας τους και έτσι να δίνουν σημασία σ' αυτά που θέλουν να προβάλλουν, ενώ ό,τι τους δυσαρεστεί ή τους αφήνει αδιάφορους να «θάβεται» ή να καλύπτεται από άλλα θέματα. Κλασικό είναι το παράδειγμα του σκανδάλου Lewinski, που αφορούσε τις εξωσυζυγικές σχέσεις του τότε Προέδρου των Η.Π.Α. Μπιλ Κλίντον με μια υπάλληλο του Λευκού Οίκου, το οποίο γιγαντοποιήθηκε από τους δημοσιογράφους την περίοδο που η Αμερική έκανε πολεμικές επιχειρήσεις σε μια βαλκανική χώρα, προκειμένου η κοινή γνώμη να στρέψει αλλού τους οφθαλμούς της και το ενδιαφέρον της. Και σίγουρα η παράνομη ερωτική ζωή ενός προέδρου μπορεί να αποτελεί σοβαρό παράπτωμά του, αλλά αφορά πολύ περισσότερο την απατηθείσα σύζυγο από τον κάθε ψηφοφόρο του. Υπάρχει, επομένως, δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού για πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας, αλλά είναι πολύ σημαντικό να τίθενται σε αυτό όρια¹²⁹ από το δικαίωμα προσωπικότητας και αξίας του κάθε ανθρώπου, χωρίς αξιώσεις απολυτότητας. Γιατί ακόμα και η αναγνώριση ενός δικαιώματος αυτοδιάθεσης των προσωπικών δεδομένων δεν μπορεί να σημαίνει την απόλυτη και απεριόριστη κυριαρχία του ατόμου στα προσωπικά του στοιχεία, διότι οι πληροφορίες, ακόμα και όταν αναφέρεται σ' ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, αποτελούν μια απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας, η οποία δε συρρικνώνεται στο πρόσωπο αυτό και μόνο.¹³⁰ Απομένει στους θεωρητικούς του δικαίου να θέσουν τα θεμιτά όρια, στα οποία ούτε το δικαίωμα πληροφόρησης θα θίγεται, αλλά ούτε το άτομο θα διατρέχει τον κίνδυνο, μέσω της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων που το αφορούν, να αποκτήσει μια «διαφανή» εικόνα, με περαιτέρω συνέπεια τη δυνατότητα ελέγχου, ακόμη και «χειραγώγησής» του.¹³¹

2) ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΗ ΜΕΣΑ(ά. 15§1 Σ)

Στη δεκαετία του 1950 ο Αμερικανός Harold D. Lasswell διατύπωσε την πρώτη φόρμουλα επικοινωνιακής πράξης, η οποία έκτοτε αποτέλεσε τη βάση για την έρευνα της μαζικής επικοινωνίας. Μέσα σε 11 μόνο λέξεις έδωσε το στίγμα και προσδιόρισε τους βασικούς παράγοντες που εμπλέκονται σε μια πράξη μαζικής επικοινωνίας, με βάση την τηλεοπτική μετάδοση: «ποιος λέει τι σε ποιο κανάλι σε ποιον και με ποιο αποτέλεσμα».¹³²

Βασικοί σκοποί της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και των άλλων μέσων, που αναφέρονται ενδεικτικά στο ά. 15 Σ, είναι – όπως και του τύπου – η πληροφόρηση,

¹²⁸ Κουμάντος Γ., Ελευθερία και ποιότητα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ΤοΣ1975, σ. 155

¹²⁹ Ι.Κ.Καράκωστας, Προσωπικότητα και Τύπος, ό.π., σ. 124,154 (έκδ. 1991)

¹³⁰ Ι.Δ.Ιγγλεζάκης, Ευαίσθητα Προσωπικά Δεδομένα, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003, σ. 20

¹³¹ Αυγουστιανάκης Μ., Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, προβλήματα και αντιμετώπιση από το δίκαιο, ΔτΑ., Νο 11/2001, εκδ. Αντ.ν.Σάκκουλα, σ. 679

¹³² Τσαρδάκης Δ., Μαζική Επικοινωνία και πραγματικότητα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990, σ. 57

η επιμόρφωση, η διασκέδαση και η έκφραση απόψεων και κοινής γνώμης¹³³. Στις μέρες μας, η τηλεόραση είναι το αδιαφιλονίκητο κυρίαρχο μέσο μαζικής επικοινωνίας. Είναι, όμως, παράλληλα ένα λειτουργικό μέσο ισότιμο με οποιαδήποτε άλλη προσωπική εμπειρία, πράξη ή παρατήρηση, που θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στη μάθηση ή στην καθημερινή δράση.¹³⁴ Κατά τη γνώμη των G. Sartori και P. Bourdieu, η τηλεόραση έχει μια «ανθρωπογενετική» λειτουργία, ως μέσο που παράγει ένα νέο τύπο ανθρώπου, τον homo videns, που κινδυνεύει να εξελιχθεί σε homo insipiens, καθώς σημειώνει μια «συμβολική καταπίεση» - ιδίως εκ μέρους της ιδιωτικής εμπορικής τηλεόρασης - , εισβάλλοντας σε όλα τα κοινωνικά επίπεδα και επιβάλλοντας σ' αυτά τις δικές της ιεραρχίες.¹³⁵ Προκαλεί, επίσης, «χάσματα πληροφοριών», όπως τα περισσότερα μέσα επικοινωνίας, δηλαδή διαφορές στα επιμέρους στοιχεία της συνολικής και γενικής γνώσης, όπως είναι να γνωρίζει κανείς το πώς μια κοινωνία λειτουργεί και δημιουργεί, να γνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις κάποιου, πώς αντιμετωπίζονται διάφορα προβλήματα και πώς θ' ακουστεί η φωνή κάποιου.¹³⁶ Και αυτό γιατί η βασική μακροπρόθεσμη επίδρασή τους είναι ότι παρέχουν ολόκληρα συστήματα μηνυμάτων, τα οποία έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά¹³⁷, και προσφέρονται στο θεατή με έναν τρόπο «μωσαϊκό» και άναρχο¹³⁸, κάτι που επιβροχά την ενδεχόμενη προσπάθεια χειραγώγησης του κοινού. Υπάρχουν και αυτοί, βέβαια, που δε δέχονται το μύθο του παθητικού τηλεθεατή, βλέποντας την τηλεόραση και ως εκπαιδευτικό μέσο¹³⁹ που έχει ως στόχο την παρακίνηση των πολιτών να συμμετέχουν στο επίπεδο της παραγωγής, διανομής και παρουσίασης, στη χρήση των τεχνολογικών και παραδοσιακών μέσων ώστε να αναπτύξουν, να απελευθερώσουν και να εκδημοκρατίσουν την κοινωνία.

Μία από τις σημαντικότερες αλλαγές που έχουν συμβεί είναι ο «διαχρονικός μετασχηματισμός από μια αυτόνομα οργανωμένη συλλογικότητα προς μία ετερόνομα οργανωμένη ιδιώτευση, ο οποίος συντελέστηκε με την αρωγή της τηλεόρασης».¹⁴⁰ Τελικά, όπως γράφει και ο Regis Debray, η βραδεία διάπλαση του ανθρώπου σε άτομο, η δαιδαλώδης και επίμονη ιδιωτικοποίηση του sapiens ευνοήθηκε από την αυξανόμενη σμίκρυνση των μηχανισμών επικοινωνίας. Είναι η «θαυμαστή πλευρά της ελάφρυνσης». Παράγοντας απομυθοποίησης αλλά και ατομικής απελευθέρωσης.¹⁴¹

Και σε αυτά τα στοιχεία αλλαγής του ανθρώπου σε άτομο, με ό,τι συνεπάγεται αυτό για τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του, με την ενημέρωση, ψυχαγωγία και επιμόρφωσή του, αντιτίθενται οι αρνητικές επιδράσεις και εκφάνσεις των μέσων αυτών. Μπορεί η τηλεόραση να μας «συντροφεύει στη μοναξιά μας, να είναι ο μάρτυρας της καθημερινής μας ζωής», όπως λέει ο D. Wolton¹⁴², το ραδιόφωνο – κατά τον Μάρσαλ Μακλούχαν – να αγγίζει τους ανθρώπους, καθώς είναι μια σχέση πρόσωπο με πρόσωπο, η οποία ανοίγει ένα σιωπηλό κόσμο επικοινωνίας

¹³³ Τέσσα Δουλκέρη, Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, ό.π., σ. 16

¹³⁴ Σ.Α.Κ.Α., ό.π., σ. 155

¹³⁵ Ανθόπουλος, Η αυτορρύθμιση..., ό.π., σ. 453

¹³⁶ Ν.Σαρρή, ό.π., σ. 194

¹³⁷ Σ.Α.Κ.Α., ό.π., σ. 153

¹³⁸ Σ. Ασλανίδου, ό.π., σ. 13

¹³⁹ υποσημείωση 138, σ. 29

¹⁴⁰ Μ. Χαιρετάκης, Τηλεόραση και Διαφήμιση, η ελληνική περίπτωση, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1997, σ.

45

¹⁴¹ βλ. υποσημείωση 122, σ. 297

¹⁴² Σ. Ασλανίδου, ό.π., σ. 108

ανάμεσα στον ακροατή και τον εκφωνητή¹⁴³, αλλά δεν μπορούμε να παραβλέπουμε για πολύ ακόμα την όλο και αυξανόμενη βία στην ελληνική τηλεόραση, τόσο στα δελτία ειδήσεων όσο και στις ταινίες, ιδίως τις εισαγόμενες αμερικάνικες.¹⁴⁴ Δεν μπορούμε επιπλέον να αδιαφορούμε συνεχώς για τις παραβιάσεις άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω της τηλεόρασης, όπως είναι η ανθρώπινη αξία και τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Γιατί η προβολή ερωτικών σκηνών ενός τραγουδιστή και η ανάγνωση του προσωπικού ημερολογίου γνωστού σχεδιαστή μόδας, μέσω τηλεοπτικής εκπομπής, αποτελούν βάνουση προσβολή όχι απλά της ιδιωτικής ζωής, αλλά και της αξίας του ανθρώπου, η οποία υπερτερεί της αξίωσης του κοινού για ενημέρωση¹⁴⁵. Καταλήξαμε στο σημείο που είχε προφητικά οραματιστεί ο George Orwell στο μυθιστόρημα «1984», ώστε η ζωή μας να ρυθμίζεται όλο και περισσότερο από οθόνες. Και δυστυχώς, τονίζει ο Antonio Machado, «το μάτι που βλέπεις δεν είναι μάτι επειδή το βλέπεις εσύ, αλλά επειδή σε βλέπει αυτό».¹⁴⁶

Άλλο ένα μειονέκτημα της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου, που ως κύρια μέσα ενημέρωσης μας ενδιαφέρουν εδώ πιο πολύ από τη φωνογραφία και τον κινηματογράφο, είναι ότι χρησιμοποιούν μέσα έντασης, φωτίζοντας τα στοιχεία που τα ίδια διαλέγουν και αφήνοντας τα υπόλοιπα στο σκοτάδι. Η δραματικοποίηση και το θέαμα είναι δυο έννοιες που κυριαρχούν στα ελληνικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων, για να ανεβάσουν τις εντάσεις μέσα από μια σκηνοθεσία που στηρίζεται στην αποσπασματικότητα των εικόνων και του λόγου¹⁴⁷.

Για τους λόγους αυτούς πρέπει η τηλεόραση, ιδίως, να υποβάλλεται σε κάποιο έλεγχο¹⁴⁸, με τη διατύπωση κανόνων δεοντολογίας, κυρίως με κανόνες αυτορρύθμισης είτε μονομερώς (βλ. Κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ, διακήρυξη Μπορντό), είτε αμφιμερώς (π.χ. κώδικας ηθικής της Ουάσιγκτον Ποστ) είτε πολυμερώς (όπως η Χάρτα του Τρεβίζο για ανήλικους) αλλά και με τη συνεργασία Ανεξάρτητων Αρχών.¹⁴⁹ Και ας κλείσουμε αυτήν την παράγραφο προτείνοντας τι θα πρέπει να έχει η τηλεόραση και τι ραδιόφωνο για να αποτελούν έγκυρα και αντικειμενικά μέσα πληροφόρησης, με ποιότητα και για να προωθούν τη δημοκρατία: «Καμία εξουσία, μία στάλα γνώση, μία στάλα σύνεση και όσο πιο πολύ καλό γούστο».¹⁵⁰ Δεν είναι μαγικό φίλτρο αλλά ευχή που ελπίζουμε να γίνει κατευθυντήριος οδηγός.

3) ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ

Σας λένε κάτι οι συντομογραφίες DVD, CD – ROM, e – mail, MMS και Internet ; Τότε σίγουρα είστε γνώστης των πιο σύγχρονων επιτευγμάτων της τεχνολογίας στον τομέα της επικοινωνίας. Αν όχι, μάλλον θα αρχίσετε να ψάχνετε τη σημασία και τη χρησιμότητά τους, προκειμένου να εκτελείται τις επικοινωνιακές σας πράξεις με τεράστια ταχύτητα, συστηματοποίηση και πολυμορφία επιλογών. Δεν απέχουμε πολύ από την περιγραφή ενός χώρου επικοινωνίας χωρίς φυσικά όρια και

¹⁴³ Σ. Ασλανίδου, ό.π., σ. 107

¹⁴⁴ Παπαθανασόπουλος Στ., Η βία στην ελληνική τηλεόραση, έρευνα, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σ. 17

¹⁴⁵ Ι.Γγλεζάκης, ό.π., σ. 144

¹⁴⁶ βλ. υποσημείωση 78, σ. 95

¹⁴⁷ Σ. Ασλανίδου, ό.π., σ. 237

¹⁴⁸ βλ. υποσημείωση 73, σ. 40

¹⁴⁹ Ανθόπουλος, ό.π., σ. 436

¹⁵⁰ Σ. Ασλανίδου, ό.π., σ. 12

διαστάσεις, όπου πραγματοποιούνται τηλεφωνικές συνδιαλέξεις, αποθηκεύονται και αποστέλλονται φωνητικά μηνύματα και όπου γραφικές αναπαραστάσεις μεταδίδονται με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών μεταξύ αναρίθμητων χρηστών.¹⁵¹ Η « ψηφιακή βιομηχανική επανάσταση», της οποίας τα μέσα προαναγγείλαμε, έκανε την εμφάνισή της στις αρχές του 1970, με την ψηφιοποίηση της πληροφορίας και τη διάδοση της μέσω νέων τηλεπικοινωνιακών μορφών σε μικρά τμήματα του κράτους, της οικονομίας και του πληθυσμού, ιδίως επιστημονικού.¹⁵² Έτσι υπάρχουν ολόκληροι τόμοι εγκυκλοπαιδειών μέσα σε έναν και μόνον δίσκο(CD: compact disc), ταινίες κινηματογράφου σε μορφή dvd, δίνοντας τη δυνατότητα στο θεατή τους να αλλάζει τους υπότιτλους, να βλέπει γυρίσματα της ταινίας, να υπερπηδά από σκηνή σε σκηνή, και όλα αυτά με το πάτημα ενός κουμπιού. Τα κείμενα των βιβλίων, περιοδικών ή εφημερίδων γράφονται πλέον σε ψηφιακή μορφή στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, αλλά και τα ήδη υπάρχοντα τυπωμένα μπορούν να ψηφιοποιηθούν μέσω της τεχνολογίας οπτικής αναγνώρισης χαρακτήρων(OCR) για να οργανωθούν σε βάσεις πληροφοριών.¹⁵³

Έχουμε, έτσι, τρεις μορφές ηλεκτρονικού τύπου στο διαδίκτυο, που αποτελεί το πιο σημαντικό ηλεκτρονικό μέσο, το πιο εξελιγμένο και το πιο αναπτυσσόμενο (για το οποίο θα μιλήσουμε ειδικότερα και εκτενέστερα στην επόμενη παράγραφο) : α) ηλεκτρονικές εκδόσεις που αντιστοιχούν σε μια παραδοσιακή έντυπη έκδοση και είναι αντιγραφή της, β) ηλεκτρονικές εκδόσεις που αντιστοιχούν σε μια παραδοσιακή έντυπη έκδοση, αλλά έχουν διαφορετική όψη προσθέτοντας νέα ύλη, και γ) ηλεκτρονικές εκδόσεις που υπάρχουν μόνο στην ηλεκτρονική τους μορφή.¹⁵⁴

Ο κόσμος της ηλεκτρονικής ενημέρωσης και επικοινωνίας, ιδίως το διαδίκτυο, «παύει να αποτελεί θεσμικό και τεχνικό εξάρτημα της δημόσιας σφαίρας και τείνει να αποτελέσει πλέον αυτοτελές επίκεντρο μιας πολυκεντρικής δημοσιότητας όπου διεξάγεται δημόσια διαβούλευση και διατυπώνεται δημόσια κριτική και λογοδοσία».¹⁵⁵

Είναι όμως και ένας χώρος όπου συντελείται σε μεγάλη έκταση επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των ατόμων, μέσω των ψηφιακών δικτύων ενοποιημένων υπηρεσιών (ISDN), κάτι που επιτρέπει αυξημένες δυνατότητες καταγραφής και παρακολούθησης των υποκειμένων την επεξεργασία αυτή.¹⁵⁶ Επιπρόσθετα, τίθεται το ζήτημα της ηλεκτρονικής ιδιωτικότητας καθώς η ιδέα του ασύλου της κατοικίας δε φαίνεται να είναι πρόσφορη για την προστασία της μυστικότητας που απαιτείται στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες.¹⁵⁷ Πιο πρόσφορο εννοιολογικό σχήμα αποτελεί η ιδέα της «εμπιστευτικότητας των ανταποκρίσεων».¹⁵⁸ Ο κάθε κοινωνός, δηλαδή, των μέσων ηλεκτρονικής πληροφόρησης θα πρέπει να αντιληφθεί ότι στο βαθμό που η τεχνική δεν εξασφαλίζει τον έλεγχο και την προστασία της προσωπικής και επαγγελματικής ιδιωτικής σφαίρας του, αυτός θα παραιτείται a priori της προστασίας από πάσης φύσεως παρεμβολές τρίτων στα προστατευόμενα έννομα

¹⁵¹ Κ. Αργυρόπουλος, Το Σύνταγμα στον Κυβερνοχώρο. Η αμερικανική προσέγγιση, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, 1997, Τεύχος 1, σ. 80

¹⁵² Λ. Μήτρου, Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2002, σ. 17-18

¹⁵³ Δενδρινός Ν. Μάρκος, Εισαγωγή στην Τεχνολογία Πληροφοριών, Αθήνα 2003, σ. 5

¹⁵⁴ Ι.Κ.Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σ. 445

¹⁵⁵ Τάκης Α., Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ2002, σ. 37

¹⁵⁶ Ι.Δ.Ιγγλεζάκης, ό.π., σ. 4

¹⁵⁷ Τάκης Α., ό.π., σ. 38

¹⁵⁸ Τάκης, ό.π., σ. 38

αγαθά του, που ο ίδιος κατέστησε κοινόχρηστα.¹⁵⁹ Εκείνη η θεωρία μάλιστα που αφορά την προστασία του ατόμου από την παράνομη συλλογή προσωπικών του δεδομένων, παράνομα δημοσιεύματα σε βάρος του είτε από νόμιμη είτε από παράνομη πηγή ηλεκτρονικής πληροφόρησης, είναι αυτή του «αυτοπροσδιορισμού των ιδίων πληροφοριών», όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 9^Α του Συντάγματος.¹⁶⁰ Η εφαρμογή των ρυθμίσεων περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ιδίως στο πεδίο της δημοσίας τάξης, δεν είναι απλώς συμβατή με την έννοια του προαναφερθέντος δικαιώματος στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό, αλλά σε μία δημοκρατική κοινωνία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση εύρυθμης λειτουργίας των φορέων που αποτελούν το « σκληρό πυρήνα» του κράτους. Η τήρηση των σχετικών αρχών, όπως αποτυπώνονται μέσω της Ανεξάρτητης Αρχής προστασίας (προσωπικών) δεδομένων, συμβάλλει στη διαφάνεια και ενισχύει τις δυνατότητες αποτελεσματικής προστασίας του πολίτη.¹⁶¹

Τα ανωτέρω μας βοηθούν να αντιληφθούμε ότι η επανάσταση των επικοινωνιών προσφέρει τεράστιες δυνατότητες για την ενημέρωση και την επικοινωνία μεταξύ των ατόμων, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις τους και διευκολύνοντας τις επαφές τους, αλλά δεν είναι πανάκεια.¹⁶² Ούτε μπορεί να υπάρχει και να επεκτείνεται ανέλεγκτη και τελείως ανενόχλητη, οδηγώντας μας να ζούμε σε έναν κόσμο « όπου η ικανότητά μας να δρούμε σε απόσταση και να κινητοποιούμε διαδικασίες με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα στο χωροχρόνο να ξεπερνά την ικανότητά μας να κατανοήσουμε και να κρίνουμε ότι οι αιτιώδεις συνέπειες των πράξεών μας ξεπερνούν συνεχώς τις προβλέψεις μας.»¹⁶³ Κάθε νέο επίτευγμα της τεχνολογίας, εφόσον συντελεί στην άνοδο του βιοτικού και πνευματικού μας επιπέδου, θα είναι πάντα καλοδεχούμενο, μόνο που η επιφύλαξη για τυχόν αρνητικές επιδράσεις θα υπάρχει στο πίσω μέρος του μυαλού μας. Και αυτή η θέση ισχύει ιδίως για το Διαδίκτυο, που είναι το αντικείμενο της αμέσως επόμενης παραγράφου.

4) ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

ι. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Το Διαδίκτυο ξεκίνησε ως ένα ερευνητικό πρόγραμμα του Αμερικανικού Υπουργείου Άμυνας (Advanced Research Projects Agency) για διεύρυνση της δυνατότητας ανάπτυξης ενός δικτύου ηλεκτρονικών υπολογιστών, που θα μπορούσε να επιβιώσει στην περίπτωση ενός πυρηνικού πολέμου.¹⁶⁴ Έτσι, η «επανάσταση» της πληροφορίας ξεκίνησε από μια προσπάθεια αφαίρεσης της υλικότητας του χρόνου στο

¹⁵⁹ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και internet, ό.π., σ. 48

¹⁶⁰ Ι.Κ.Καράκωστας, Προσωπικότητα και τύπος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σ. 134-140, 151επ.

¹⁶¹ Π. Δόνος, Λ. Μήτρου, Φ. Μίτλεττον, Ε. Παπακωνσταντίνου, Η αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων και η επαύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2002, σ. 58

¹⁶² Bill Gates, Ο δρόμος προς το μέλλον, εκδ. Κλειδάριθμος, 1996, σ. 377

¹⁶³ John B. Thompson, Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1998, σ. 426

¹⁶⁴ Μορελέλλη – Κακούρη Μερσίνη, Ξένες πηγές πληροφόρησης, Α.Τ.Ε.Ι. Αθήνας, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, Αθήνα 2003, σ. 36

πεδίο των επικοινωνιών για στρατιωτικούς σκοπούς, αλλά πολύ σύντομα υιοθετήθηκε από τους οικονομικούς οργανισμούς και το πολυεθνικό κεφάλαιο, ως μια σημαντική συνεισφορά στον άμεσο συντονισμό των δραστηριοτήτων τους.¹⁶⁵

Το Διαδίκτυο δεν έχει πρόεδρο, επομένως και δεν ελέγχεται από μια κεντρική πηγή, οπότε δεν μπορεί να υπάρξει και έλεγχος για την ποιότητα των πληροφοριών που διακινούνται σ' αυτό.¹⁶⁶ Γι' αυτό το λόγο κρύβει παγίδες για την έγκυρη πληροφόρηση και ο κάθε δημοσιογράφος που χρησιμοποιεί το Internet ως πηγή των στοιχείων του οφείλει να επιστρατεύει όλη του την προσοχή για να εφαρμόζει τον πρώτο κανόνα της δημοσιογραφίας : την επαλήθευση των πληροφοριών.¹⁶⁷

Την ευθύνη τεχνικής διαχείρισης, ελλείψει προέδρου, έχει η Internet Society (ISOC) – [http:// www.isoc.org](http://www.isoc.org) - , για την έγκριση προτύπων και την εκχώρηση διευθύνσεων υπάρχει η Internet Architecture Board (IAB) – www.iab.org/iab - , ενώ τα τεχνικά προβλήματα αντιμετωπίζει η Internet Engineering Task Force (IETF) – www.ietf.cnri.reston.va.us . Πληροφορίες για το χρονολόγιο του Διαδικτύου υπάρχουν στο [http:// info.isoc.org/guest/zakon/Internet/History/HIT.html](http://info.isoc.org/guest/zakon/Internet/History/HIT.html) και για τα στατιστικά του στοιχεία στο <ftp.cs.wisc.edu>.¹⁶⁸

Το διαδίκτυο αποτελεί το νεότερο και πιο εξελιγμένο μέσο μαζικής επικοινωνίας, και μάλιστα το πρώτο αμφίδρομο MME, καθώς το διακρίνει τόσο η «μαζικότητα» όσο και η «ενημέρωση». Με τους παροχείς πρόσβασης μπορεί ο χρήστης να μετατρέπεται ανά πάσα στιγμή σε πομπό ή δέκτη διαδικτυακών μηνυμάτων.¹⁶⁹ Φθάσαμε σε διαστάσεις μαζικότητας που προσέγγισαν και όρισαν την έννοια της παγκοσμιοποίησης, δηλαδή της διαδικασίας αυξανόμενης διασύνδεσης διαφορετικών περιφερειών και τοπικών κοινωνιών, με συστηματικό και αμοιβαίο τρόπο και με έκταση της διασύνδεσης σε πλανητικό μέγεθος.¹⁷⁰ Οι βασικές διαστάσεις των διαδικασιών της παγκοσμιοποιημένης επικοινωνίας είναι : 1^{ov}, η εμφάνιση υπερεθνικών επικοινωνιακών συγκροτημάτων, 2^{ov}, η κοινωνική επίδραση των νέων τεχνολογιών, 3^{ov}, η ασύμμετρη ροή των προϊόντων της πληροφορίας και της επικοινωνίας εντός του παγκόσμιου συστήματος και 4^{ov}, οι ανισότητες και οι διαφοροποιήσεις στους όρους πρόσβασης.¹⁷¹

Το Internet ήρθε να ολοκληρώσει τη σημασία και να δείξει τα ρευστά και απέραντα όρια της «κοινωνίας της πληροφορίας». Αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος αναφέρεται σε μια μορφή κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, όπου η απόκτηση, επεξεργασία, διάχυση πληροφοριών οδηγεί στη δημιουργία γνώσης και την ικανοποίηση των αναγκών ατόμων, επιχειρήσεων και κρατικών οργανισμών, παίζει δε κεντρικό ρόλο στην οικονομική και διοικητική δραστηριότητα και τη διαμόρφωση της ζωής των πολιτών.¹⁷²

Η παγκόσμια κοινωνία των πληροφοριών αποτελεί σήμερα μια απτή πραγματικότητα, η οποία μας περιβάλλει από παντού, γεμίζοντάς μας με την αφθονία της, σαηνεύοντάς μας με τις υποσχέσεις της και τρομάζοντάς μας με τις εκπλήξεις της. Μπορούμε, βέβαια, να αναρωτηθούμε για το αν οι άμετρες ελπίδες και οι αβέβαιοι φόβοι που γεννά σήμερα η κοινωνία αυτή θα διαλυθούν τελικά ως ένας κύβος ζάχαρης

¹⁶⁵ Μ. Χαιρετάκης, ό.π., υποσημείωση 140, σ. 591

¹⁶⁶ Μορελέλλι, ό.π., σ. 36,38

¹⁶⁷ Καϊμάκη Βάλια, Αμφίδρομη επικοινωνία εντύπων MME και Internet, εκδ. Παπασωτηρίου, Αθήνα 1997, σ. 36

¹⁶⁸ Μορελέλλι, ό.π., σ. 36

¹⁶⁹ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, ό.π., σ. 33

¹⁷⁰ John B. Thompson, Νεωτερικότητα και Μέσα επικοινωνίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1998, σ. 250

¹⁷¹ ό.π., υποσημείωση 170, σ. 266

¹⁷² Μήτρου Λ., βλ. υποσημείωση 152, σ. 11, υποσημ. 1

ή αντίθετα αν θ' αποτελέσουν σημείο καμπής για το μέλλον του ανθρώπινου είδους.¹⁷³ Οπωσδήποτε οι «λεωφόροι των πληροφοριών», παρόλη την εξέλιξη, δε μετατρέπονται αυτομάτως σε «αυτοκινητόδρομους των πληροφοριών», αλλά εξακολουθούν να είναι γεμάτες «ελέγχους κυκλοφορίας και φανάρια» και συνεχίζουν να δημιουργούν νέα χάσματα μέσα και ανάμεσα στις κοινωνίες.¹⁷⁴

Πιο γραφικά έχει ειπωθεί ότι το «παγκόσμιο απαρτχάιντ» θα εξακολουθήσει να υπάρχει και «στη μια του όχθη θα βρίσκουμε την τάξη των απατρίδων προνομιούχων που τα έχουν όλα, δηλαδή χρήματα, δίκτυα, εξουσία, ψυχαγωγία και στην άλλη όχθη θα συνωστίζεται η τάξη των αποκλεισμένων – φτωχή, μαζική και ασύνδετη – το λούμπεν προλεταριάτο της κοινωνίας της πληροφορίας».¹⁷⁵ Γιατί μπορεί οι περισσότεροι έφηβοι σήμερα να γνωρίζουν ότι ένα pc είναι ένας προσωπικός υπολογιστής, ενώ για τους ανθρώπους της γενιάς του Juan Luis Cebrian η συντομογραφία σήμαινε κομμουνιστικό κόμμα (parti communiste)¹⁷⁶, αλλά πρώτον δεν έχουν όλα τα νοικοκυριά pc ή σύνδεση στο Internet και δεύτερον, ακόμη και αν είχαμε όλοι καθημερινή πρόσβαση στο Διαδίκτυο, πόσοι άραγε από εμάς θα το χρησιμοποιούσαμε για την ενημέρωσή μας για τα τεκταινόμενα σε όλες τις γωνιές του πλανήτη; Ή, μήπως, ο καθένας θα στεκόταν μπροστά από μια οθόνη, για ώρες να πλοηγείται σε ιστοσελίδες ποικίλου, ενδεχομένως και παράνομου περιεχομένου, αποκομμένος πλήρως από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, τους φίλους, την κοινωνία; Με τρομάζει η ιδέα της πλήρους απομόνωσης ενώ θα βρίσκομαι στον ίδιο χώρο με πολλούς άλλους ανθρώπους, που κάνοντας και αυτοί ότι και εγώ δε θα είναι ως κυβερνοναύτες απλώς ναύτες, αλλά μοναχικοί ναύτες¹⁷⁷, ο καθένας να ψάχνει τη δική του σανίδα σωτηρίας. Καίτοι λοιπόν το διαδίκτυο είναι ένας νέος τύπος τεχνολογικής καινοτομίας που αποκαλύπτει την ίδια την ουσία της τεχνολογίας, δηλαδή το να καθιστά τα πάντα εύκολα, προσιτά και επιδεκτικά βελτίωσης¹⁷⁸, δεν μπορεί να υποκαταστήσει τις βασικές συνιστώσες της ζωής μας, ούτε να «επεκτείνει» την ύπαρξή μας σε μια μετα-ανθρώπινη σφαίρα.¹⁷⁹ Γιατί μια τέτοια εικονικότητα και η μη σωματικότητα του κάθε χρήστη σημαίνουν ανωνυμία, που ενδεχομένως να οδηγήσει στην ισοπέδωση, στην απώλεια της ικανότητας να αναγνωρίζουμε τη σημαντικότητα των πραγμάτων για μας.¹⁸⁰ Και αυτά τα στοιχεία της αφαιρετικότητας – ανωνυμίας, της προσωρινότητας και της δυνητικότητας είναι χαρακτηριστικά των «δυνητικών» κοινωνιών που δημιουργεί το Διαδίκτυο.¹⁸¹

Ας κλείσουμε αυτήν την εισαγωγή υπενθυμίζοντας ότι το Internet δεν είναι η μοναδική απάντηση.¹⁸² Είναι ο πρόδρομος του τελικού παγκόσμιου δικτύου. Και δεν είναι απολύτως βέβαιο πως, όταν το παγκόσμιο αλληλεπιδραστικό δίκτυο εξελιχθεί τελικά σε λεωφόρο, θα εξακολουθούμε να το αποκαλούμε Internet.¹⁸³

¹⁷³ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 213 και 47

¹⁷⁴ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 11

¹⁷⁵ Μαρίνος Α., Το ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης» και στο πλαίσιο της «κοινωνίας των πολιτών», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σ. 58

¹⁷⁶ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 45

¹⁷⁷ Juan Luis Cebrian, *ό.π.*, σ. 30

¹⁷⁸ Hubert L. Dreyfus, Το διαδίκτυο, εκδ. Κριτική, 2003, σ. 21,22

¹⁷⁹ *όπως υποσημείωση 178*, σ. 11

¹⁸⁰ *όπως υποσημείωση 178*, σ. 14,26,31,141

¹⁸¹ Δεμερτζής Ν., πολιτική επικοινωνία – διακινδύνευση, δημοσιότητα, διαδίκτυο, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002, σ. 478-479

¹⁸² Μορελέλη, *ό.π.*, σ. 38

¹⁸³ Bill Gates, Ο δρόμος προς το μέλλον, εκδ. Κλειδάριθμος, 1996, σ. 139

ii.

ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Οι υπηρεσίες που μπορούμε να βρούμε στο διαδίκτυο είναι πολλές, εξελισσόμενες και έχουσες αυξητικές τάσεις. Υπάρχουν, λοιπόν :

Α. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail)¹⁸⁴, όπου ο «αποστολέας» στέλνει το μήνυμά του και επί της οθόνης ο παραλήπτης μπορεί να γίνει και εκείνος αποστολέας σε ελάχιστο χρόνο. Οι name servers μεταφράζουν τη διεύθυνση που αποτελείται από λέξεις σε αριθμητική διεύθυνση.¹⁸⁵ Ας υπενθυμίσουμε ότι στην «πληροφοριακή εποχή», για την αναπαράσταση των πληροφοριών χρησιμοποιούνται αριθμοί που εκφράζονται με την τιμή 1 και 0, ότι οι Η/Υ μετατρέπουν τις πληροφορίες κάνοντας αριθμητικές πράξεις με τους αριθμούς αυτούς, ότι μετακινώντας τους αριθμούς τα συστήματα επικοινωνίας μετακινούν ολόγυρα και τις πληροφορίες και, τέλος, ότι οι Η/Υ και τα συστήματα επικοινωνίας συνδυάζονται για να σχηματίσουν δίκτυα υπολογιστών, τα οποία αποτελούν τη βάση των πληροφοριακών υποδομών του αύριο, που με τη σειρά τους συνιστούν τη βάση της «Πληροφοριακής Αγοράς».¹⁸⁶

Β. Ομάδες συζητήσεων και δίαυλοι συνομιλιών (Newsgroups – Chat rooms)¹⁸⁷, όπου το κάθε μέλος που εγγράφεται μπορεί να επικοινωνήσει με όλα τα άλλα μέλη της ομάδας, μέσω ενός επιμελητή που τους «συνδέει» (moderator) με τη χρήση ενός «λογισμικού εξυπηρέτη» (server software)¹⁸⁸. Δυο γνωστές τέτοιες λίστες συζητήσεων είναι οι www.tile.net και www.kovacs.com/directory.html.

Γ. Παγκόσμιος Ιστός (World Wide Web – WWW)¹⁸⁹, η λειτουργία του οποίου βασίζεται κυρίως στο υπερκείμενο (hypertext) ως μέσο για την επικοινωνία με χρήστες, που είναι, ως ένα σημείο, παρόμοιο με οποιοδήποτε κανονικό κείμενο, με τη διαφορά ότι περιλαμβάνει μέσα στο κείμενο ηλεκτρονικούς συνδέσμους προς άλλα τεκμήρια. Μέσω του Ιστού παρέχεται, επίσης, η δυνατότητα με τα υπερμέσα (hypermedia) να έχουμε συνδέσμους και προς άλλες καταγεγραμμένες μορφές πληροφόρησης και γνώσης. Ο Ιστός, www.cern.ch, δημιουργήθηκε το Μάρτιο του 1989 όταν ο Tim Berners-Lee του Ευρωπαϊκού Εργαστηρίου Μοριακής Φυσικής (CERN) πρότεινε ένα σύστημα επικοινωνίας. Για τη χρήση του απαιτείται σύνδεση με το Διαδίκτυο και ύπαρξη ενός προγράμματος, του πλοηγού (browser), πιο γνωστοί δε είναι ο Internet Explorer και ο Netscape Navigator.¹⁹⁰

Δ. Το πρωτόκολλο μεταφοράς αρχείων (File Transfer Protocol – FTP)¹⁹¹, για την πρόσβαση σε αρχεία και τη μεταφορά τους από απομακρυσμένους υπολογιστές.¹⁹²

Ε. Τηλεχειρισμός υπολογιστή (Telnet)¹⁹³

¹⁸⁴ Ι.Κ.Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, ό.π., σ. 417

¹⁸⁵ Μορελέλλι, ό.π., σ. 40

¹⁸⁶ Μ. Δερτούζος, πρόλογος Bill Gates, Τι μέλλει γενέσθαι, πως ο νέος κόσμος της πληροφορίας θ' αλλάξει τη ζωή μας, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1998, σ. 122

¹⁸⁷ ό.π., υποσημείωση 184, σ. 422

¹⁸⁸ Μορελέλλι, ό.π., σ. 42

¹⁸⁹ ό.π., υποσημείωση 184, σ. 420

¹⁹⁰ Μορελέλλι, ό.π., σ. 43

¹⁹¹ όπως υποσημείωση 184, σ. 423

¹⁹² Μορελέλλι, ό.π., σ. 37

Στ. Τηλεφωνία και συνδιάσκεψη¹⁹⁴

Για την αναζήτηση πληροφοριών στο Διαδίκτυο, κάτι που σίγουρα φαίνεται σκληρή δουλειά λόγω του υπερπληθυσμού τους, υπάρχουν θεματικές λίστες, ευρετήρια, οδηγοί – κατάλογοι¹⁹⁵, καθώς και μηχανές αναζήτησης, όπου χρησιμοποιούνται λέξεις – κλειδιά.¹⁹⁵

Στην Ελλάδα, από το 1980 λειτουργεί το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, που εποπτεύεται από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Ανάπτυξης, με στόχο την ανάπτυξη εθνικού συστήματος πληροφόρησης για την επιστήμη και την τεχνολογία (www.ekt.gr).¹⁹⁶

Υπάρχει αρκετό καλό υλικό στο Διαδίκτυο σήμερα. Αρκετό απ' αυτό δωρεάν. Αρκετό απ' αυτό αξιόπιστο.¹⁹⁷ Το υλικό αυτό, όντας ένα σύνολο πληροφοριών, οργανωμένο σε ένα υπολογιστικό σύστημα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται αφενός η αυτόματη ταξινόμηση και καταχώρηση των πληροφοριών και αφετέρου η αυτόματη πρόσβαση του χρήστη στο πληροφοριακό υλικό, που μπορεί να γίνει από τον προσωπικό του υπολογιστή, μέσω του τηλεφωνικού δικτύου, αποτελεί μια «τράπεζα πληροφοριών».¹⁹⁸

Οπωσδήποτε διαμορφώνεται σταδιακά και μια νέα γενιά δικαιωμάτων με αφετηρία και σημείο αναφοράς την πληροφορία. Τα δικαιώματα αυτά θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν σε δυο γενικές κατηγορίες : α) στα δικαιώματα πρόσβασης στα τεχνολογικά μέσα και την πληροφορία (και αντίστοιχα το δικαίωμα στην επικοινωνιακή συμμετοχή) και β) τα δικαιώματα προστασίας της πληροφορίας. Και αυτά τα δικαιώματα αναφέρονται στις κατευθυντήριες αρχές και τα πρωταρχικά δικαιώματα της σύγχρονης ευρωπαϊκής δικαιοταξίας, όπως είναι η αξία του ανθρώπου, η ισότητα, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχής.¹⁹⁹

Στο τέλος της παράθεσης των ανωτέρω υπηρεσιών του διαδικτύου, πρέπει να πούμε ότι είναι πολύ χρήσιμες τόσο για την ενημέρωση από πολλές πηγές απ' όλα τα μέρη του κόσμου, όσο και για την ψυχαγωγία και την ευκολότατη επικοινωνία μεταξύ των ατόμων. Κρύβουν, όμως, και κινδύνους – ιδίως αναληθών ή και παράνομων πληροφοριών – αλλά και για την προσωπικότητα του ατόμου, του οποίου συσσωρεύονται και συσχετίζονται πληροφορίες για όλες τις εκφάνσεις της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής του. Ο κάθε χρήστης του διαδικτύου οφείλει να γνωρίζει πως κάθε φορά που στέλνει ένα e-mail ή συμμετέχει σε chat rooms, εκθέτει αυτά που εκφράζει γραπτώς σε μια δυναμικά τεράστια κοινότητα. Μόνο περιπτώσεις κρυπτογραφίας διασφαλίζουν την εμπιστευτικότητα, δηλαδή εκείνης της τεχνικής, η οποία με τη βοήθεια μαθηματικών αλγορίθμων καθιστά δυνατή τη μετατροπή ενός προσιτού σε όλους κειμένου σε μια κωδικοποιημένη μορφή την οποία δεν μπορεί να αποκωδικοποιήσει κανείς χωρίς μυστικό ειδικό κλειδί.²⁰⁰ Προσπάθειες γίνονται και σε επίπεδο συμφωνιών, όπως το Σύστημα Πληροφοριών της συμφωνίας Schengen, όπου επί παραδείγματι προβλέπεται ότι η καταχώρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με σκοπό την αναζήτηση πληροφοριών διατηρείται

¹⁹³ όπως υποσημείωση 184, σ. 424

¹⁹⁴ όπως υποσημείωση 184, σ. 424

¹⁹⁵ Μορελέλλι, ό.π., σ. 47-49

¹⁹⁶ Μορελέλλι, ό.π., σ. 105

¹⁹⁷ Law, law, law on the Internet, The Best Legal Web Sites and More, by Erik J. Heels and Richard P. Klau, American Bar Association, Law practice management section, σ. 24

¹⁹⁸ Α. Γέροντας, ό.π., σ. 62

¹⁹⁹ Μήτρου, ό.π., σ. 63,64

²⁰⁰ Ι. Κ. Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, ό.π., σ. 151

μόνο για το χρονικό διάστημα που είναι απαραίτητο για την εξυπηρέτηση των σκοπών για τους οποίους παρασχέθηκαν.²⁰¹ Πλην, όμως, αν ληφθεί υπόψη ότι η πληροφόρηση και η επικοινωνία σε μία σύγχρονη δημοκρατία είναι από τα βασικά στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν, καθίσταται σαφές ότι το δίκαιο δεν μπορεί να αποβλέπει στη θεσμοποίηση της απόλυτης απαγόρευσης της συλλογής και επεξεργασίας προσωπικών πληροφοριών.²⁰² Όπως έλεγαν και αρχαίοι ημών πρόγονοι, επομένως : « μέτρον άριστον».

iii. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

A. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Το Διαδίκτυο, όπως και κάθε άλλη μορφή πληροφόρησης, συμβάλλει στη μετάδοση της γνώσης, στην ενημέρωση, στη διευκόλυνση τόσο των επικοινωνιών όσο και της οργάνωσης των πληροφοριών κάθε υπηρεσίας, δημόσιας ή ιδιωτικής, ή και ατομικού επιπέδου, ακόμα και στην ψυχαγωγία. Επίσης, οι ερευνητές διατυπώνουν την άποψη ότι, παρόλο που οι λεπτομέρειες είναι ακόμα άγνωστες και δύσκολα αναλύσιμες, η πολιτική επικοινωνία στο διαδίκτυο είναι γεγονός που επιφέρει αλλαγές στο σύστημα άρθρωσης και διαμεσολάβησης συμφερόντων, καθώς και στις διαδικασίες διαμόρφωσης γνώμης.²⁰³ Παραδείγματα μας δίνει η εκπληκτική απήχηση του άτυπου ρωσικού ειδησεογραφικού πρακτορείου Ιντερφάξ κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος, που ανέτρεψε την κυβέρνηση Γκορμπατσόφ.²⁰⁴ Απ' όλα έχει το Ίντερνετ : πληροφορίες για τον καιρό, ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ(www.digital.tovima.gr), κατάλογους αγορών, νέα για τον αγαπημένο σας τραγουδιστή, ιστοσελίδα για να κλείσετε θέσεις σε αεροπλάνο που διαθέτει επίπεδα καθίσματα – κρεβάτι ή ακόμα περισσότερο χώρο για τα πόδια αν είστε πολύ ψηλοί,²⁰⁵ ομάδες συζητήσεων όπου συνομιλείτε με όσα άτομα θέλετε, τα οποία μπορεί να προέρχονται από όλες τις ηπείρους και πλείστα άλλα θέματα.

Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι τα ΜΜΕ τους κάνουν παρέα – πόσο μάλλον το διαδίκτυο -²⁰⁶, γράφει ο Manuel Martin Serrano της σχολής Επιστημών Πληροφορίας. Προφανώς έχει δίκιο, όσο κι αν η ιδέα της προοπτικής αυτής αφορώσας όλους μας αποτελεί οϊωνό της έλλειψης σωματικής και άρα άμεσης επικοινωνίας των ανθρώπων. Μπορεί ο καιρός να μην είναι μακριά όπου εικόνες από την ταινία Matrix δε θα αποτελούν απλώς εφέ στις κινηματογραφικές αίθουσες.

Η διεθνοποίηση της πληροφορίας στα ψηφιακά δίκτυα πληροφοριών, όπως είναι το Διαδίκτυο, είναι η βάση και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας.²⁰⁷ Το άνοιγμα των δεδομένων πληροφόρησης επηρεάζει τις οικονομικές, αλλά και τις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των κρατών, καθώς κάθε εξέλιξη, είδηση, σκάνδαλο, γεγονός μέσω των ειδησεογραφικών πρακτορείων και ιδίως με τη χρήση του «κυβερνοχώρου» μεταδίδεται σε κλάσματα του δευτερολέπτου.

²⁰¹ Ν.Κ.Σακελλαρίου, Το σύστημα πληροφοριών Schengen, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1995, σ. 124

²⁰² Ι.Δ.Ιγγλεζάκης, ό.π., σ. 20

²⁰³ Δεμερτζής Ν., ό.π., σ. 434

²⁰⁴ Τάκης Α., Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ2002, σ. 34

²⁰⁵ Travel Times, Τεύχος 11, Οκτώβριος 2004, σ. 55

²⁰⁶ όπως υποσημείωση 78, σ. 96

²⁰⁷ Ι.Δ.Ιγγλεζάκης ό.π., σ. 7

Αυτό, όμως που θα μας απασχολήσει περισσότερο σε τούτο το πόνημα δεν είναι οι θετικές επιπτώσεις του Ίντερνετ στη ζωή μας, αλλά οι αρνητικές εκφάνσεις και επιδράσεις του, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

B. ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Ήρθε η ώρα να αναδείξουμε τα αρνητικά χαρακτηριστικά και τις απεχθείς συνέπειες που μπορεί να αποκτήσει το Διαδίκτυο, κάτι που μας κάνει να αντιληφθούμε ότι, παρόλο τον ενθουσιασμό για την «υπέρτατη τεχνολογική καινοτομία», το «ποτήρι είναι, μάλλον, μισοάδειο», και όχι «μισογεμάτο».²⁰⁸ Και αυτό δε σημαίνει ότι οι ακόλουθες δραστηριότητες που είναι παράνομες ενεργούνται μόνο μέσα ή μέσω του Διαδικτύου, ενώ έξω και πέρα από αυτό όχι, αλλά μόνο ότι η φύση του διευκολύνει τέτοιες μεθόδους λόγω των ποικίλων υπηρεσιών και της απουσίας ελέγχου.

Απέναντι στα προτερήματα, ομάδες ειδικών από τις ΗΠΑ, αλλά και από την Ευρώπη, αντιπαραβάλλουν τα δεινά που φέρνει ή αναμένεται να φέρει το Διαδίκτυο, βάσει «ερευνητικών δεδομένων και τεκμηριωμένων επιχειρημάτων». Έτσι, η διακίνηση ναρκωτικών μέσω του Ίντερνετ, η παιδεραστία, η εκμετάλλευση γυναικών, η διενέργεια διαφόρων ειδών απάτης, η προσβολή της ιδιωτικής ζωής, το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», το λαθρεμπόριο, ο ρατσισμός²⁰⁹, η προσβολή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αποτελούν πια συνηθισμένη δραστηριότητα των χρηστών του διαδικτύου.²¹⁰ Επιπλέον, εκτός από τις προηγούμενες περιπτώσεις όπου οι παράνομες πράξεις τελούνται και με άλλους τρόπους, «παραδοσιακά» χωρίς τη χρήση του Ίντερνετ, υπάρχουν και εγκλήματα τα οποία τελούνται ιδίως μέσω αυτού, σαν νέα μορφή «ηλεκτρονικών εγκλημάτων». Για παράδειγμα, ο Ιστός έχει χρησιμοποιηθεί για διανομή παράνομων αντιγράφων λογισμικού (warez), για ηλεκτρονική κασετοπειρατεία (MP3), εισβολή σε ξένα συστήματα, προπαγάνδα, ακόμη και για κατασκοπεία.²¹¹ Φθάσαμε να μιλάμε για «πληροφοριακό πόλεμο», τον ορισμό του οποίου παραλαμβάνουμε από τον John Alger, κοσμήτορα της Σχολής πληροφοριακού πολέμου και στρατηγικής του National Defense University : « ο πληροφοριακός πόλεμος αποτελείται από πράξεις με τις οποίες επιδιώκεται η προστασία, εκμετάλλευση, φθορά, διάψευση ή καταστροφή πληροφοριών ή πηγών τους με σκοπό να επιτευχθεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα, σκοπός ή μια νίκη σε βάρος ενός αντιπάλου».²¹² Δύο βασικά είδη του «πολέμου» αυτού έχουν χρησιμοποιήσει και τρομοκράτες : τη συλλογή πληροφοριών με κατασκοπεία και τον ψυχολογικό πόλεμο με διαμόρφωση απόψεων.²¹³

Εκτός από τις νέες διαστάσεις σε παραδοσιακές παραβάσεις και αδικήματα, το Ίντερνετ μπορεί να χρησιμοποιηθεί, αφενός ως εργαλείο – βοηθητικό μέσο για την τέλεση της πράξης, αφετέρου και ως αντικείμενο της αξιόποινης πράξης.²¹⁴ Η μεταφορά δεδομένων μέσα από τα ηλεκτρονικά δίκτυα και το

²⁰⁸ όπως υποσημείωση 197, σ. 24

²⁰⁹ Ανθόπουλος Χ., ό.π., σ. 30

²¹⁰ Μαρίνος Α., ό.π., σ.29

²¹¹ βλ. υποσημείωση 83, σ.29 επ.

²¹² Dorothy E. Denning, Πληροφοριακός Πόλεμος και Ασφάλεια Πληροφοριών των Επιχειρήσεων, εκδ. Ίων, 2001, σ. 11

²¹³ όπως υποσημείωση 212, σ. 77

²¹⁴ Αργυρόπουλος Α., Ηλεκτρονική Εγκληματικότητα, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2001, σ. 19

γεγονός ότι το Ίντερνετ αποτελεί ένα «ανοιχτό» και ελεύθερα προσβάσιμο σύστημα συνδέονται άμεσα με τις μορφές της παράνομης διείσδυσης σε δεδομένα και της διοχέτευσης ηλεκτρονικών ιών σε συστήματα υπολογιστών.²¹⁵ Μέθοδοι και τεχνικές όπως η εξόρυξη δεδομένων (data mining), η αποθήκευση δεδομένων, το λογισμικό – λαγωνικό (sniffing software), οι διπλοί πράκτορες, τα σκουλήκια – ιοί²¹⁶ και άλλα δυναμιτίζουν την εφαρμοσιμότητα των κανόνων για διαφανή, θεμιτή και νόμιμη συλλογή προσωπικών δεδομένων,²¹⁷ όπως είναι η οδηγία 95/46, αλλά και οι εθνικές νομοθεσίες των κρατών – μελών που διαμόρφωσαν τις «οχτώ αρχές» που διέπουν την προστασίας δεδομένων.²¹⁸

Επιπλέον, στο διαδίκτυο αναρτάται «προσβλητικό περιεχόμενο», όπως πορνογραφικό υλικό, οδηγίες κατασκευής και χρήσης εκρηκτικών και ναρκωτικών ουσιών, τεχνικές σαμποτάζ και υλικό πολιτιστικού ιμπεριαλισμού. Το «προσβλητικό περιεχόμενο» μεταδίδεται κιόλας: γίνεται βομβαρδισμός του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μετάδοση λίβελων και συκοφαντιών, μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων και αποστολή αισχρών ή απειλητικών μηνυμάτων.²¹⁹ Κλασικές περιπτώσεις πληροφοριακού εγκλήματος είναι η υπόθεση Morris²²⁰, όπου στις 2/11/1988 ένας ιός – σκουλήκι «μόλυνε» 60,000 Η/Υ από λάθος του σχεδιασμού που αποτελούσε ερευνητική εργασία, η υπόθεση Mitnic²²¹, ο οποίος υπέπεσε πολλές φορές σε δραστηριότητες τύπου hacking, με αποτέλεσμα να αφαιρέσει από τον Τσουτόμου Σιμομούρα, ειδικό σε θέματα ασφαλείας συστημάτων πληροφορικής, σημαντικά προγράμματα για τον έλεγχο συστημάτων ασφαλείας του στρατού στις 25/12/1994. Τέλος, η υπόθεση Equity Funding Corporation of America,²²² μιας ασφαλιστικής εταιρείας που κατάφερε με τη βοήθεια πληροφορικών συστημάτων, μέσα σε διάστημα περίπου 8 ετών να καταχωρήσει 64,000 εικονικές συναλλαγές ονομαστικής αξίας 2 εκατομμυρίων δολαρίων, να κατασκευάσει πλαστά ομόλογα αξίας 2 εκατομμυρίων δολαρίων και να αποκρύψει περιουσιακά στοιχεία αξίας 100 εκ. δολαρίων.

Επιπροσθέτως, η ελεύθερη δημοσιογραφική έρευνα στο διαδίκτυο πρέπει να έχει ως όριο της το δικαίωμα της προσωπικότητας, καθώς η ελευθερία πληροφόρησης δεν θα πρέπει να καταλήγει σε παραβίαση του απορρήτου της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, συστηματική παρακολούθηση των επισκέψεων ενός χρήστη σε ιστοσελίδες, υποκλοπές διαδικτυακών τηλεφωνικών συνομιλιών.²²³ Αναφορικά με τη δημοσιογραφική έρευνα να μην ξεχάσουμε να αναφέρουμε ότι « η χρησιμοποίηση της netiquette, δηλαδή ενός κώδικα καλής συμπεριφοράς στο διαδίκτυο δε λύνει το ζήτημα, αλλά είναι ένα μέσο εξειδίκευσης των συναλλακτικών υποχρεώσεων των συμβατικών και διαδικτυακών ΜΜΕ».²²⁴

Ιδιαίτερης, τέλος, προσοχής χρήζει η προστασία των ανηλίκων. Όχι μόνο γιατί λόγω της ανωριμότητας τους μπορεί να παραπλανηθούν από στοιχεία του

²¹⁵ όπως υποσημείωση 214, σ. 25

²¹⁶ Λάζος Γ., Πληροφορική και Έγκλημα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001, σ. 201-202

²¹⁷ Μήτρου Λ., ό.π., σ.36-37

²¹⁸ Γιαννόπουλος Γ., Ροή πληροφοριών στο διαδίκτυο, τεχνολογία και νομικές ρυθμίσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ.66

²¹⁹ Λάζος Γ., ό.π., σ. 165

²²⁰ Λάζος, ό.π., σ. 201,202

²²¹ Λάζος, ό.π., σ. 204

²²² Λάζος, ό.π., σ. 209

²²³ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και Ίντερνετ, ό.π., σ. 50

²²⁴ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και Ίντερνετ, ό.π., σ. 51

διαδικτύου ή να νομίσουν ότι ό,τι προβάλλεται εκεί είναι νόμιμο, αλλά και γιατί μπορεί οι ίδιοι να χρησιμοποιηθούν απ' αυτό σε πορνογραφικές δραστηριότητες, οπότε απαιτείται πιο εντατική προσοχή επί των ανηλίκων και σε δραστηριότητές τους στην καθημερινή ζωή. Δυστυχώς, όμως, δύσκολα γίνεται ο με αντικειμενικά και σαφή κριτήρια χαρακτηρισμός ενός έργου ως πορνογραφικού, γι' αυτό μάλλον καταφεύγουμε στην έννοια του άσεμνου.²²⁵ Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, δια της υπόθεσης US vs Thomas, όρισε ότι το άσεμνο πρέπει α) να αφυπνίζει χυδαίο ενδιαφέρον για τη σεξουαλική πράξη, β) να είναι καταφανώς προσβλητικό διότι αντιστρατεύεται τα ισχύοντα μέτρα μιας κοινότητας και γ) να μην έχει σοβαρή λογοτεχνική, καλλιτεχνική ή επιστημονική αξία.²²⁶ Για τον Jean Baudrillard²²⁷ « Άσεμνο είναι εκείνο που εξαφανίζει το βλέμμα, την εικόνα και κάθε αναπαράσταση. Το άσεμνο δεν περιορίζεται στη σεξουαλικότητα, επειδή στις μέρες μας υπάρχει μια πορνογραφία της πληροφορίας και της επικοινωνίας, μια πορνογραφία κυκλωμάτων και δικτύων, λειτουργιών και αντικειμένων μέσα στο ευανάγνωστό τους, στη διαθεσιμότητά τους, συστηματοποίησή τους, βεβιασμένη τους σημασιοδότηση, εκτελεστική ικανότητα, ικανότητα για σύνδεση, στην πολυασθένεια και ελεύθερη έκφρασή τους.». « Άσεμνη, δηλαδή, είναι η έκσταση της επικοινωνίας». Απέναντι σ' αυτήν την πολέμια κριτική εμφανίζονται και πιο μετριοπαθείς τάσεις, οι οποίες δίνουν και μια ιδέα για τη βελτίωση της εικόνας, όπως η πρόταση δημιουργίας ενός θεσμού που θα επιβλέπει το Διαδίκτυο σε παγκόσμια κλίμακα, δηλαδή ενός είδους «παγκόσμιας κυβέρνησης στο Διαδίκτυο» που θα ασκεί «χαλαρή» εποπτεία και θα απαρτίζεται από σημαντικές προσωπικότητες.²²⁸

IV. Επίλογος

Παραλλάσσοντας λίγο μια φράση ενός ανθρώπου των γραμμάτων, μπορούμε να πούμε ότι η πληροφόρηση, αυτή η λέξη που τόσες πολλές φορές χρησιμοποιήθηκε σ' αυτήν την εργασία – και ζητούμε συγνώμη γι' αυτό – είναι σαν μία έκτη αίσθηση, χωρίς την οποία δεν μπορεί να γίνει επαρκής και ικανοποιητική χρήση των υπόλοιπων πέντε. Και νομίζω ότι εδώ καταδείξαμε, όσο μπορούσαμε, τη σπουδαιότητά της.

Ζητούμενα αυτή τη στιγμή είναι η διαφάνεια, η άμυνα (στο Ίντερνετ) μέσω του κατάλληλου λογισμικού και η ύπαρξη της δυνατότητας όχι για παθητική συγκατάθεση, αλλά για ενεργό άρνηση ως προς τις επιλογές διασύνδεσης.²²⁹ Η δημοκρατική υπευθυνότητα είναι – κατά την αναφορά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο «Μια αποτίμηση των τεχνολογιών πολιτικού ελέγχου» – το μόνο κριτήριο που ξεχωρίζει ένα σύγχρονο σύστημα ελέγχου της κυκλοφορίας των ιδεών από μια προχωρημένη τεχνολογία σύλληψης διαφωνούντων.²³⁰

Κλείνοντας την παράγραφο και την εργασία αυτή, θα συμμεριστώ την άποψη αυτών που εντοπίζουν τα αρνητικά του Διαδικτύου, αλλά όχι χωρίς ελπίδα

²²⁵ Ι.Κ.Καράκωστας, Δίκαιο και Ίντερνετ, ό.π., σ. 91 επ.

²²⁶ όπως υποσημείωση 225

²²⁷ Baudrillard, Η έκσταση της επικοινωνίας, εκδ. Καρδαμίτσα, σ. 33

²²⁸ Μαρίνος Α., ό.π., σ. 45

²²⁹ Μαρίνος Α., ό.π., σ. 33

²³⁰ όπως υποσημείωση 212, σ.220

βελτίωσης. Την άποψη αυτή που βαδίζει παράλληλα με την εξής προοπτική, υιοθετημένη από τον Χρήστο Νικολαΐδη : «Αφού λοιπόν μέσα στην κοινωνία υπάρχουν και ναζί και αναρχικοί και παράνομοι και φανατικοί κάθε είδους και ιδεολογίας, ας μη μας παραξενεύει ότι συναντάμε τους ίδιους τύπους και στο Ίντερνετ. Εάν δε μας αρέσει αυτό που βλέπουμε μέσα στο διαδίκτυο, καλό θα ήταν να συνειδητοποιήσουμε ότι πρόκειται για το είδωλο της κοινωνίας μας στον καθρέφτη. Ας προσπαθήσουμε να αλλάξουμε το πρόσωπο της κοινωνίας μας και όχι το είδωλο του καθρέφτη».²³¹ Είναι καιρός να σταματήσουμε μόνο να εντοπίζουμε τα κακώς κείμενα γύρω μας και να αρχίσουμε να προτείνουμε εναλλακτικές λύσεις που δε θα προσβάλλουν την πολυπόθητη ελευθερία πληροφόρησης, αλλά θα συντελούν, έστω σε ένα ελάχιστο βαθμό, στην καλύτερη διαχείριση των πληροφοριών, στην εύρεση της χρυσής τομής για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και στον έλεγχο των παράνομα διακινούμενων στοιχείων στο Διαδίκτυο.

---

²³¹ Νικολαΐδης Χ., Η σκοτεινή πλευρά του Ίντερνετ, ό.π., σ. 5

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βενιζέλος Ευ., Το αναθεωρητικό κεκτημένο, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2002, σ.157 επ.
- Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α', εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1991
- Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος 3, 1^η έκδοση, Αθήνα 2004
- Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος 1, Αθήνα 2004
- Καράκωστας Ι.Κ., Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991
- Καράκωστας Ι.Κ., Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000
- Καράκωστας Ι.Κ., Δίκαιο και Internet, Νομικά Ζητήματα του διαδικτύου, Π.Ν.Σάκκουλας, 2001
- Καράκωστας Ι.Κ., Το δίκαιο των ΜΜΕ, , εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003
- Κόρσος Δ., Τύπος και Ραδιοτηλεόραση, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989
- Κική Γιάννα, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Δίκαιο της Πληροφόρησης, εκδ. Προσκήνιο, 1998
- Πλαγιανάκος Ι.Γ., Η τηλεοπτική μετάδοση της δίκης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002
- Μορελέλη – Κακούρη Μ., Ξένες Πηγές Πληροφόρησης, Α.Τ.Ε.Ι. Αθήνας, τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, Αθήνα 2003
- Δενδρινός Μ., Εισαγωγή στην τεχνολογία πληροφοριών, ΤΕΙ, Αθήνα, 2003
- Νταή Γ., Ελληνικές Γενικές Πηγές Πληροφόρησης, Μέρος Α: Ελληνική Γενική Εθνική Βιβλιογραφία, Αθήνα 1998-1999
- Juan Luis Cebrian, Το Δίκτυο, το Internet και τα νέα μέσα επικοινωνίας, εκδ. Στάχου, 2000
- Keane John, Μέσα επικοινωνίας και Δημοκρατία, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 1996
- Καϊμάκη Βάλια, Αμφίδρομη επικοινωνία έντυπων ΜΜΕ και Internet, εκδ. Παπασωτηρίου, Αθήνα 1997
- Hamelink J. Cees, Η πολιτιστική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες, Κάλβος, Αθήνα 1988
- Porter David, Internet Culture, εκδ. Routledge, London, 1997
- Νικολαΐδης Χ., Η σκοτεινή πλευρά του Internet, τα πάντα για το παράνομο internet και την προστασία από τους κινδύνους του! Εκδ. Anubis
- Thompson B. John, Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1998
- Dreyfus L. Hubert, Το διαδίκτυο, εκδ. Κριτική, 2003
- Δεμερτζής Ν., Πολιτική Επικοινωνία – Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002
- Αργυρόπουλος Α., Ηλεκτρονική Εγκληματικότητα, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001

Γέροντας Α., Πληροφορική και Δίκαιο, Συλλογή μελετών με πρόλογο του καθηγητή Γ. Κασιμάτη, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991

Denning E. Dorothy, Πληροφοριακός Πόλεμος και Ασφάλεια Πληροφοριών των επιχειρήσεων, επιμ. Χ. Τσουραμάνης, εκδ. «ΙΩΝ», 2001

Λάζος Γ., Πληροφορική και Έγκλημα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001

Μαρίνος Ν.Α., Το Διαδίκτυο στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης» και στο πλαίσιο της «κοινωνίας των πολιτών», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003

Αλεξανδροπούλου – Αιγυπτιάδου Ε., Ζητήματα από το Δίκαιο της Πληροφορικής, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2002

Γιαννόπουλος Ν.Γ., Ροή πληροφοριών στο Διαδίκτυο, τεχνολογία και νομικές ρυθμίσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002

Baudrillard Jean, Η έκσταση της επικοινωνίας, μτφρ Β. Αθανασόπουλος, εκδ. Καρδαμίτσα

Δουλκέρη Τ., Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, Νομικά και κοινωνικά προβλήματά τους, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979

Τσαρδάκης Δ., Μαζική επικοινωνία και πραγματικότητα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990

Δερτούζος Μ., πρόλογος Bill Gates, Τι μέλλει γενέσθαι, πως ο νέος κόσμος της πληροφορίας θα αλλάξει τη ζωή μας, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1998

Bill Gates, Ο δρόμος για το μέλλον, εκδ. Κλειδάριθμος, 1996

Ραμονέ Ιγνάσιο, Η τυραννία των ΜΜΕ, μτφρ. Φωτεινή Μουρκούση, εκδ. Πόλις 1999

Ανθόπουλος Χ., Προστασία κατά του ρατσισμού και ελευθερία της πληροφόρησης, Ένα Συνταγματικό Δίλημμα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2000

Αλιβιζάτος Ν., Κράτος και Ραδιοτηλεόραση, Η θεσμική διάσταση, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986

Debray Regis, Η επιστήμη της επικοινωνίας, Ιδέες γενικής μεσολογίας, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1997

Δαγτόγλου Δ.Π., Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα, , εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989

Σύλλογος Αποφοίτων Κολλεγίου Αθηνών (ΣΑΚΑ), Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, 1^ο Νομικό Συνέδριο, 2 και 3 Δεκεμβρίου 1994, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα

Ropper Karl – Condry John, Τηλεόραση, κίνδυνος για τη δημοκρατία, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1995

Παπαθανασόπουλος Στ., Η βία στην ελληνική τηλεόραση, έρευνα, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999

Σαρρής Νεοκλής, Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, 1 σειρά δοκιμίων για το πλατύτερο κοινό, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα 1992

Ασλανίδου Σοφία, Ο μύθος του παθητικού τηλεθεατή, εκδ. Δρομέας, Αθήνα 2000

Heels J. Erik and Richard P. Klau, Law, law, law on the Internet, The Best Legal Web Sites and More, American Bar Association, Law practice management section

Χαιρετάκης Μ., Τηλεόραση και Διαφήμιση, η ελληνική περίπτωση, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1997

Μήτρου Λ., Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002

Δόνος Π., Μήτρου Λ., Μίτλεπτον Φ., Παπακωνσταντίνου Ε., η αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων και η επαύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002

Αυγουστιανάκης Μ., Προστασία του απόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Προβλήματα και αντιμετώπιση από το δίκαιο, Αντ.Ν.Σάκκουλα, ΔΤΑ, Νο 11/2001

Σακελλαρίου Κ.Ν., Το σύστημα πληροφοριών Schengen, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα 1995

Ιγγλεζάκης Ι., Ευαίσθητα Προσωπικά Δεδομένα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003

Φρυσήρας Κ., Το Internet στην πράξη, Αθήνα 2001

Boyle David, Freedom of information and the International Criminal Responsibility of Journalists, University of Strasbourg, July 2004

Gerard Cohen – Jonathan, Inaugural Conference Lecture, Freedom of Information in International Law. General Principles, University of Strasbourg, July 5, 2004

Αγροτουρισμός, Τεύχος 5, Αύγουστος 2004, σ.3, εκδ. ΕΛΛ.Κ.Α.(Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού), Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη

Travel Times, Τεύχος 11, Οκτώβριος 2004, σ.55

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- ΝοΒ1979, Πρωτ.Σύρου 168/1979, υπόθεση ημιονηγών Θήρας, σ. 832
- ΝοΒ1979, ΑΠ 60/1979, (Δ'), υπόθεση ομοφυλόφιλου ιερωμένου, σ. 843
- ΝοΒ1982, ΕφΑθ 5280/1981, υπόθεση δημοσιεύματος για μεταβολή πολιτεύματος, σ.314
- ΝοΒ1985, Ανδρουτσόπουλος Ν., Η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης και η αξία του ανθρώπου, σ. 959 επ.
- ΝοΒ1987, ΑΠ 457/1987, υπόθεση Εισαγγελέα κατά εφημερίδας «Α», σ. 1273 επ.
- ΝοΒ1990, ΑΠ 392/1990, υπόθεση περιοδικού «Αντί», σ. 673
- ΝοΒ1992, ΤρΕφΑθ 4054/1992, υπόθεση πώλησης όπλων στο Ιράν, σ.923
- ΝοΒ1993, ΑΠ 613/1992, υπόθεση διοικητή ΟΤΕ, σ.120
- ΝοΒ1993, Παρατηρήσεις της Γιάννας Κική σε ΟΛΣΤΕ1288/1992, υπόθεση «Οικολόγοι Ελλάδας», σ.158 επ.
- ΝοΒ1997, ΑΠ (Α') 940/1995, υπόθεση παράνομης προσβολής προσωπικότητας, σ.1109
- ΝοΒ2002, Τάκης Α., Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, σ. 28 επ.
- ΕλλΔνη24, (1983), Οι αποφάσεις της 26/4/1979 και της 6/11/1980 στην υπόθεση Sunday Times, υπόθεση θαλιδομίδης, σ. 332 επ.
- ΕλλΔνη1986, ΕφΑθ 3801/1986, υπόθεση Γενικού Λαϊκού Νοσοκομείου, σ. 968 επ.
- ΕλλΔνη1988, ΕφΑθ 12123/1987, υπόθεση Leopard, σ. 1232 επ.
- ΕΔΔΔ1983, ΔιοικΕφΑθ 667/1983, υπόθεση συνεστίασης στη Σούδα αξιωματικών από τη Σχολή Ικάρων, σ. 313 επ.
- Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου 1997, Τεύχος 1, Αργυρόπουλος Κ., Το Σύνταγμα στον Κυβερνοχώρο, Η Αμερικανική προσέγγιση, σ.80 επ.
- ΤοΣ1975, Κουμάντος Γ., Ελευθερία και ποιότητα στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, σ. 155 επ.
- ΤοΣ1979, ΣτΕ (Τμ. Δ') 907/1979, υπόθεση δημοσιογράφου κατά ΕΣΗΕΑ, σ. 572 επ.
- ΤοΣ1979, Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο Δυτικής Γερμανίας, Προπαγάνδα κατά ναζιστή σκηνοθέτη, σ.357
- ΤοΣ1981, ΣτΕ 2787/1980, υπόθεση Αυριανή – κατώτατη τιμή εφημερίδων, σ. 657 επ.
- ΤοΣ1983, Μιχαηλίδης – Νουάρος Γ., Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, σ. 369 επ.
- ΤοΣ1989, Γέροντας Απ., Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών, σ. 58 επ.
- ΤοΣ1999, Ανθόπουλος Χ., Η αυτορρύθμιση των Μέσων πληροφόρησης, σ. 453 επ.
- ΤοΣ1999, Μανιτάκης Α., Η ανάγκη ρύθμισης της ραδιοτηλεοπτικής αρρυθμίας ενόψει και της αναθεώρησης του Συντάγματος, σ. 401 επ.
- ΣτΕ3816/1987, υπόθεση δυσφήμισης α.ε.
- ΣτΕ(Α')1824/1989, υπόθεση εφημερίδας Μεσημβρινή κατά Τ.Α.Τ.Τ.Α.
- ΠΧ1977, ΟΛΑΠ 794/1976, υπόθεση Ρ. Ουέλς, σ. 229 επ.
- ΠΧ1978, υπόθεση Handyside, (κόκκινο βιβλιαράκι), υπό Ε. Κρουσταλλάκη, σ. 369 επ.
- ΠΧ1981, ΑΠ 147/1981, υπόθεση απομνημονευμάτων Καπετάν Μπαντουβά, σ.491 επ.
- ΠΧ1981, ΑΠ 307/1981, υπόθεση προβολής ασέμνου ταινίας, σ. 628 επ.
- ΠΧ1981, ΠλημΑθ1880/1981, προσβολή της τιμής, σ. 588 επ.
- ΠΧ1987, ΑΠ 1132/1987, υπόθεση κτηματικών διαφορών στον Αρχάγγελο Πρεβέζης, σ.921 επ.
- ΠΧ1988, ΑΠ 190/1988, σ. 495
- ΠΧ1994, Γνωμοδότηση υπ' αριθμόν 7/94, του Α' Εις.Πλημ.Αθ. Γ. Κολιοκώστα, σ. 878 επ.
- Υπεράσπιση 1991, Κ.Μπέης, Το δικαίωμα πληροφόρησης και ο ν. 1916/1990, σ. 987 επ.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

1. Ελληνική 24, (1983), σ. 332 επ., Οι αποφάσεις της 26 Απριλίου 1979 και της 6 Νοεμβρίου 1980, στην υπόθεση “SUNDAY TIMES” (η ελευθερία της εκφράσεως – η ελευθερία της πληροφόρησης)

Η υπόθεση της θαλιδομίδης

A) Το ιστορικό

Είναι γνωστό διεθνώς το δράμα των ανάπηρων παιδιών που γεννήθηκαν από τη χρήση θαλιδομίδης γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1960. γυναίκες σε κατάσταση εγκυμοσύνης που χρησιμοποίησαν σαν ηρεμιστικά φάρμακα με θαλιδομίδη έφεραν στον κόσμο παιδιά με βαριές αναπηρίες. Περίπου 450 τέτοιες γεννήσεις αναφέρονται στη Μεγάλη Βρετανία. Οι γονείς των παιδιών αυτών προσέφυγαν στα Αγγλικά δικαστήρια, κατά της εταιρείας που παρασκεύασε και διέθεσε στο εμπόριο τα ηρεμιστικά φάρμακα, και αξίωσαν αποζημίωση για λογαριασμό των ανάπηρων παιδιών τους.....Οι περισσότερες υποθέσεις ήταν εκκρεμείς ακόμη το 1971, σχετικά με τις οποίες είχαν ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για να εξευρεθεί συμβιβαστική λύση.

Για ένα τέτοιο θέμα που είχε συγκινήσει την κοινή γνώμη πολλές φορές είχαν απασχοληθεί οι Αγγλικές εφημερίδες. Έτσι το Σεπτέμβριο του 1972 οι Sunday Times δημοσίευσαν ένα άρθρο (τα παιδιά μας θύματα της θαλιδομίδης: μια ντροπή για τη χώρα) ...στο οποίο γινόταν κριτική των συμβιβαστικών προτάσεων της φαρμακευτικής εταιρείας, οι οποίες χαρακτηρίζονταν σα « μηδαμινές» .....και προσκαλούσε την εταιρεία να κάνει μια πιο γενναιόδωρη προσφορά στους γονείς των παιδιών. Συγχρόνως, γινόταν η αναγγελία της προσεχούς δημοσιεύσεως, στην ίδια εφημερίδα, μιας έρευνας που θα εξέταζε το ιστορικό αυτής της τραγωδίας.

Μετά από παρέμβαση της κατηγορούσας αρχής, το αγγλικό δικαστήριο έκρινε ότι η δημοσίευση του άρθρου που είχαν αναγγείλει οι Sunday Times θα αποτελούσε μια ανεπίτρεπτη ανάμειξη σε συγκεκριμένες εκκρεμείς δίκες, μια προσπάθεια εξωθήσεως της κοινής γνώμης να ασκήσει πίεση στη φαρμακευτική εταιρεία.....και ότι θα ήταν δυνατό να εμποδίσει την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.....οπότε απαγορεύθηκε η δημοσίευση του άρθρου που είχε αναγγελθεί.....Τελικά το ανώτατο δικαστήριο (House of Lords) δέχθηκε ότι και το πρωτοβάθμιο.

B) Η προσφυγή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Η εκδότρια εταιρεία, ο αρχισυντάκτης και μια ομάδα δημοσιογράφων της εφημερίδας έκαναν την 19 Ιανουαρίου 1974 αναφορά κατά της Μεγάλης Βρετανίας στην επιτροπή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, σύμφωνα με το άρθρο 25 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. ....Η Επιτροπή δέχθηκε ότι ο περιορισμός που επιβλήθηκε στο δικαίωμα της ελευθερίας εκφράσεως των προσφευγόντων παραβίασε το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως, οπότε η υπόθεση παραπέμφθηκε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Γ) Οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την υπόθεση αυτή δυο φορές, με την απόφασή του της 26-4-1979 και της 6-11-1980.

Με την πρώτη το δικαστήριο δέχθηκε ότι η απαγόρευση της δημοσιεύσεως της έρευνας για τα θύματα της θαλιδομίδης ήταν μια επέμβαση δημόσιας αρχής στην άσκηση της ελευθερίας της εκφράσεως, η οποία – σύμφωνα με το άρθρο 10 της Συμβάσεως – περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης και την ελευθερία να δέχεται και να ανακοινώνει πληροφορίες ή ιδέες, χωρίς καμία επέμβαση κρατικών αρχών και δίχως να λαμβάνονται υπόψη τα σύνορα.....Τέλος το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαγόρευση της δημοσιεύσεως της έρευνας για τη θαλιδομίδη δεν

ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία για να εξασφαλίσει το κύρος της δικαστικής εξουσίας.....Το Δικαστήριο υπογράμμισε ακόμη πως το άρθρο 10 της Συμβάσεως εξασφαλίζει όχι μόνο στον τύπο την ελευθερία να πληροφορεί το κοινό, αλλά επίσης στο κοινό το δικαίωμα σε τέλεια πληροφόρηση. Τούτο ίσχυε ιδιαίτερα για την τραγωδία της θαλιδομίδης.....Επιδικάστηκε, έτσι, στους προσφεύγοντες αποζημίωση για τα έξοδά τους, σύμφωνα με το άρθρο 50 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην υπόθεση των ανάπηρων παιδιών που γεννήθηκαν εξαιτίας της λήψης του φαρμάκου της θαλιδομίδης κατά την κυοφορία τους, η προσπάθεια εφημερίδας να φωτίσει την υπόθεση και να συμβάλει στην καλύτερη αποζημίωση των θυμάτων, φημύθηκε από τα Αγγλικά δικαστήρια. Οι υπεύθυνοι δημοσιογράφοι κατέφυγαν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο τους δικαίωσε, αναγνωρίζοντας ότι έλαβε χώρα παραβίαση της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης, τόσο ως δικαίωμα των δημοσιογράφων όσο και ως δικαίωμα του κοινού για πλήρη ενημέρωση. Και αυτά παρόλη την εκκρεμοδικία των υποθέσεων, διότι το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η επιβληθείσα απαγόρευση δεν ήταν αναγκαία για τη διαφύλαξη του ανεπηρέαστου της δικαιοσύνης.

ΣΧΟΛΙΟ

Σχετική βιβλιογραφία: Γ. Κασιμάτη, Η Παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ΝοΒ27, σ. 705 επ., Φ. Βεγλερή, Η Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το Σύνταγμα, 1977, Ν. Αντωνόπουλου, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ΕΕΝ31, σ. 152

Σχετική νομολογία: ολομ.ΣτΕ 395/1978, ΤοΣ1978, σ.176, απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου στην υπόθεση Handyside.

Το ιστορικό της υπόθεσης και η περίληψη των αποφάσεων από τη γαλλικό κείμενο και οι παρατηρήσεις είναι του Ευ. Κρουσταλάκη, Εφέτη Αθηνών.

ΛΗΜΜΑΤΑ

Ελευθερία εκφράσεως

Ελευθερία πληροφορήσεως

Ανάμειξη σε εκκρεμείς δίκες

Ανεπηρέαστη απονομή της δικαιοσύνης

Απαγόρευση δημοσίευσης δημοσιογραφικής έρευνας

2. . ΕΛΛΔνη 1988, σ. 1232 επ.

Εφετείο Αθηνών 12123/1987

Πρόεδρος: Παναγιώτης Κασίμης

Εισηγητής: Πέτρος Χαλκιάς, Εφέτης

Δικηγόροι: Ι.Μαντούβαλος, Ι. Σταμούλης, Χ. Αργυρόπουλος, Ν.

Κωνσταντόπουλος.

Υπόθεση αρμάτων μάχης τύπου Leopard

.....Αποδείχθηκαν τα εξής: Από του έτους 1974 το Ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Άμυνας πληροφορείται ότι η Τουρκία έχει ενισχύσει τις ένοπλες δυνάμεις της με νέα οπτικά συστήματα και άρματα μάχης γερμανικού τύπου "Leopard" Ι. Τούτο ανησυχεί τους αρμόδιους φορείς στην Ελλάδα και τους κινητοποιεί για την προμήθεια παρόμοιων αρμάτων για τη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Έκτοτε και μέχρι των αρχών του 1980, γίνονται αλληπάλληλες διασκέψεις των Ελλήνων επιτελικών αξιωματικών, προκειμένου να αποφασισθεί η αγορά των αρμάτων αυτών και να γίνει η σχετική επιλογή μεταξύ

των διαφόρων οίκων του εξωτερικού, όπως εξ ΗΠΑ, Γαλλίας, Ιταλίας, Γερμανίας. Τελικώς, ...προκρίνεται η αγορά του άρματος Leopard που παράγει η γερμανική εταιρεία "Krauss Maffei" ..... και εγκρίνεται η αγορά 110 τέτοιων αρμάτων, αντί περίπου 300 εκατομμυρίων γερμανικών μάρκων... Το όχημα δοκιμάζεται και κρίνεται ομοφώνως το πλέον κατάλληλο για τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις. Την 17-4-1981 συνάπτεται η σύμβαση και το 1984 ολοκληρώνεται η παράδοση μαζί με τα παρελκόμενα και έτσι εκτελείται οριστικά η σύμβαση αυτή. Και ενώ υπό τόσο διαφανείς και αναλυτικές διαπραγματεύσεις προκειμένου να επιλεγεί και αγορασθεί το εν λόγω άρμα και ενώ όλα αυτά έγιναν δεκτά στο δημοσιευθέν την 20-5-1986 αμετάκλητο βούλευμα του ενταύθα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, με το οποίο απαλλάσσονται της κατηγορίας ο ήδη ενάγων Θ.Λ. και ο Α.Κ., ότι ενεργήσαντες υπό τις αντίστοιχες ιδιότητές τους του Προέδρου και του Αντιπροέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου της ήδη ενάγουσας ΑΕ «ΑΧΧΟΝ» ως αντιπρόσωποι στην Ελλάδα επί προμηθεία, της ανωτέρω πωλησάσης τα άρματα μάχης γερμανικής εταιρείας..... «παρεβίασαν» τους περί προστασίας του συναλλάγματος ελληνικούς νόμους, μη «δραχμοποιήσαντες» την εισπραχθείσα σε γερμανικά μάρκα προμήθειά τους.. το υπό του εναγομένου Χ.Π. εκδιδόμενο ενταύθα και ανήκον στην ιδιοκτησία του περιοδικό με τον τίτλο «Α», αρχίζει από του Μαΐου 1986..... να δημοσιεύει άρθρα σχετικά με τη σύμβαση αυτή, την οποία χαρακτηρίζει «σκανδαλώδη» και επιζήμια για την Ελλάδα, κατηγορώντας για το σκάνδαλο αυτό, μεταξύ άλλων και τους ενάγοντες... Συγκεκριμένα στο υπ' αριθμόν 316 τεύχος της 9-5-1986, υπό τον τίτλο « ΝΕΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ ΤΩΝ LEOPARD – Θ.Λ.», «Πήρα εντολή να καταστρέψω τα στοιχεία»....., αναγράφονται τα εξής, αφορώντα κυρίως τους ενάγοντες: « Κοντεύουν να κλείσουν δυο χρόνια από τότε που το Α αποκάλυψε πρώτο στην Ελλάδα... το σκάνδαλο της προμήθειας μιας ταξιαρχίας αρμάτων μάχης, τύπου Leopard, από την τότε κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας. Οι διαστάσεις του σκανδάλου – το κόστος της προμήθειας ξεπερνούσε τα είκοσι δισεκατομμύρια δραχμές, ... η ανάμειξη του γνωστού μεγαλεμπόρου όπλων ..... και οι μέθοδοι επιχειρηματικής δράσης..... προκάλεσαν σάλο.» Συνεχίζει γράφοντας ότι « οι Έλληνες αξιωματικοί πλησιάστηκαν και πιθανώς δωροδοκήθηκαν και εξαγοράστηκαν μέσω της εταιρείας και των εκπροσώπων της», χωρίς να παραθέτει καμία πηγή προέλευσης της σχετικής πληροφορίας..... «Μετά από όλα αυτά θα περίμενε κανείς να φτάσει η υπόθεση στο δικαστήριο. Να που όμως δεν θα γίνει έτσι. Καλά πληροφορημένες πηγές μας δήλωσαν ότι ο αρμόδιος Εισαγγελέας πρότεινε να εκδοθεί απαλλακτικό βούλευμα για την ΑΧΧΟΝ και τον Θ.Λ..... δηλαδή η υπόθεση στο αρχείο.» ..... Πάντα τα ανωτέρω δημοσιεύματα του περιοδικού Α θίγουν υπαιτίως την τιμή και την υπόληψη των εναγόντων και βλάπτουν ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη του κοινού προς την εξ αυτών εταιρεία ... και συνεπώς δικαιούνται ... χρηματική ικανοποίηση λόγω της προκληθείσης σ' αυτούς ηθικής βλάβης, ... Άλλως δε η εκκαλουμένη κρίνασα, ήτοι ότι τα ανωτέρω δημοσιεύματα δεν είναι επιλήψιμα και ότι δεν είχαν σκοπό να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του πρώτου ενάγοντα ή τη φήμη και το όνομα της δεύτερης και ότι δεν διακρίνονται από υποκειμενικές κακόβουλες διαθέσεις των εναγομένων να σπιλώσουν την προσωπικότητα των αντιδίκων τους, αλλά (εγράφησαν) από την ανάγκη αποκάλυψης ντοκουμέντων προς αξιολόγηση και σχολιασμό του αναγνωστικού κοινού κατά τρόπο αντικειμενικό, έσφαλε, κατά τη βάσιμη και στην ουσία υπό κρίση έφεση και πρέπει να εξαφανισθεί. ...

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Για την υπόθεση αγοράς αρμάτων μάχης γερμανικού τύπου Leopard από το ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Άμυνας εκδότης περιοδικού εξέδωσε σωρεία άρθρων στα οποία κατηγορούσε τους Έλληνες αξιωματικούς για δωροδοκία και αδιαφάνεια κατά την υπογραφή της σχετικής σύμβασης με τη γερμανική εταιρεία. Καίτοι κρίνεται πολύ σημαντική η ελευθερία πληροφόρησης, δεν προστατεύεται όταν ένα

δημοσίευμα κρίνεται ότι θίγει την τιμή και την υπόληψη κάθε ατόμου και εξακριβώνεται σκοπός εξύβρισης και όχι τόσο ενημέρωσης, ιδίως ελλείψει σαφών και ασφαλών πηγών πληροφόρησης.

ΣΧΟΛΙΟ

Σχετική νομολογία: ΠλημΑθ 1880/1981, ΠΧ1981, σ. 588 επ.(προσβολή της τιμής), ΑΠ 1132/1987, ΠΧ1987, σ. 921 επ. (υπόθεση κτηματικών διαφορών στον Αρχάγγελο Πρεβέζης), ΕφΑθ 3801/1986, ΕλλΔνη1986, σ. 968 επ. (υπόθεση Γενικού Λαϊκού Νοσοκομείου), κ.ά.

Παρουσίαση και σημείωμα επί της απόφασης από τον Γ. Ρήγο, Εφέτη.

ΛΗΜΜΑΤΑ

Ελευθερία του τύπου

Προστασία τιμής και υπόληψης

Υπαιτιότητα του εκδότη – σκοπός προσβολής

Δημοσιογραφικό καθήκον πληροφόρησης

3. ΝοΒ1992, σ. 923 επ.

Τριμ.Εφ.Αθ. 4054/1992

Πρόεδρος: Σ.Πατεράκης, εφέτης

Δικαστές: Κ.Μουλαγιάννης, Ι.Γεωργαντάς, εφέτες

Δικηγόροι: Γ.Μαύρος, Θ.Λαμνίδης, Π.Γεωργιάς

Υπόθεση πώλησης όπλων στο Ιράν

.....καθιερώνεται γενική συνταγματική προστασία της προσωπικότητας και δεσμεύει κάθε πολιτειακό όργανο που ασκεί κρατική λειτουργία. Μετά τη συνταγματική καθιέρωση της αρχής αυτής, οι διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου που προστατεύουν την προσωπικότητα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ειδικές συνταγματικές επιταγές.....Προστασίας τυγχάνει, ως βασικό στοιχείο της προσωπικότητας και η υπόληψη, ήτοι η αξία που αναγνωρίζεται στον άνθρωπο από την κοινωνία. Η προσβολή της τιμής των άλλων μπορεί να γίνει όχι μόνο με λόγια ή έργα αλλά και με πράξεις διαταρακτικές της κοινωνικής προσωπικότητας του ανθρώπου όπως είναι όσες εμπεριέχουν π.χ. αμφισβήτηση της προσωπικής ή επαγγελματικής εντιμότητας του προσώπου ακόμα και όταν απλώς τον καθιστούν ύποπτο ότι μετέρχεται ανέντιμες μεθόδους κατά την ενάσκηση των επαγγελματικών ή άλλων εκφράσεων της δραστηριότητάς του.....Η προσβολή της τιμής με τον τύπο είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη και γι' αυτό ειδικές διατάξεις παρέχουν σχετική προστασία. Για την επίλυση του δυσχερούς προβλήματος του προσδιορισμού των θεμιτών ή αντικειμενικών αναγκών πληροφόρησης του κοινού σε μια δημοκρατική κοινωνία...και του ειδικότερου προσδιορισμού της εκτάσεως και του περιεχομένου των αναγκών αυτών, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και το ότι α) το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση αποτελεί βασικό ατομικό και πολιτικό δικαίωμα, αφού αποτελεί την προϋπόθεση για τη διαμόρφωση υπεύθυνης γνώμης από τον πολίτη, β)ότι τα κριτήρια προσδιορισμού των θεμιτών αναγκών πληροφόρησης του κοινού πρέπει να είναι διαφορετικά όταν πρόκειται για πρόσωπα που διαδραματίζουν έναν ενδιαφέροντα ρόλο στην κοινωνική ζωή και γενικά συμμετέχουν στο δημόσιο βίο. Ιδιαίτεροι προβληματισμοί ανακύπτουν στην περίπτωση που είναι «πρόσωπο της επικαιρότητας» κάποιος κατηγορούμενος ενόψει του ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια οριακή περίπτωση θεμιτής ανάγκης του κοινού για πληροφόρηση η οποία συγκρούεται με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να προστατέψει την προσωπικότητά του.....Κατά το άρθρο 367 ΠΚ ο άδικος χαρακτήρας των εξυβριστικών ή δυσφημιστικών εκδηλώσεων

αίρεται, εκτός άλλων περιπτώσεων και όταν έγιναν προς εκτέλεση νόμιμο καθήκοντος, όπως είναι η προστασία δικαιώματος ή άλλου δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, υπό την απαραίτητη προϋπόθεση ότι οι εκδηλώσεις αυτές δεν περιέχουν συστατικό στοιχείο της συκοφαντικής δυσφημίσσεως, αποτελούν στη συγκεκριμένη περίπτωση το επιβαλλόμενο και αντικειμενικώς αναγκαίο μέσο για τη διαφύλαξη του δικαιώματος ή την ικανοποίηση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος και ο σκοπός του δράστη δεν κατευθύνεται στην προσβολή της τιμής του άλλου. Ως δικαιολογημένο συμφέρον κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως θα πρέπει να νοηθεί και το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση.....Πρέπει να γίνει δεκτό ότι δημοσιεύματα που περιέχουν αναληθείς ισχυρισμούς που δεν συνδέονται με μια αληθινή πραγματική κατάσταση και για τα οποία ο συντάκτης δεν τήρησε τις συναλλακτικές υποχρεώσεις θεμελιώνουν χωρίς άλλο τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής της προσωπικότητας και δεν τίθεται θέμα δικαιολογημένου ενδιαφέροντος...Στην περίπτωση αυτή, από τις καταθέσεις των μαρτύρων της κατηγορίας που εξετάσθηκαν ενόρκως στο δικαστήριο καθώς και τα έγγραφα που αναγνώσθηκαν, ...αποδείχθηκε ότι οι κατηγορούμενοι με περισσότερες πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση του ίδιου εγκλήματος, δια της εκδομένης στην Αθήνα ημερήσιας εφημερίδας «Ε.Τ.» ισχυρίσθηκαν και διέδωσαν για τον εγκαλούντα Α.Μ. γεγονότα που μπορούσαν να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του με γνώση της αναληθείας των γεγονότων, ...έχοντας ως αφορμή το από 18-1-1989 πόρισμα της Διοικητικής Επιτροπής Έρευνας στην Ε Τράπεζα, σχετικώς με τη συναλλαγή πωλήσεως όπλων από την Ε στο Ιράν. ...με το πόρισμα αυτό καταλογίζονταν ορισμένες πλημμέλειες στα αναφερόμενα σ' αυτό πρόσωπα, ... αναφορικά με την υλοποίηση από τραπεζικής πλευράς ορισμένων εξαγωγών όπλων προς το Ιράν, ... υπονοώντας ότι δεν ελήφθησαν τα ενδεικνυόμενα μέτρα ώστε η εξαγωγή να γίνει με διαφάνεια και την τήρηση όλων των θεσμοθετημένων διαδικασιών..... Έτσι οι κατηγορούμενοι δημοσίευσαν αναληθή γεγονότα...ούτως ώστε το δημοσίευμα να θίγει σαφώς την τιμή και την υπόληψη του εγκαλούντα γιατί τον εμφανίζει να έχει ενεργό συμμετοχή σε λαθρεμπόριο όπλων, ως συμμετέχοντα σε τμήμα μεγάλης κομπίνας και συνεργό παράνομης εξόφλησης συναλλαγματικής.....Από την προσήκουσα αξιολόγηση όλων των προσκομιζόμενων αποδεικτικών στοιχείων προκύπτει σαφώς ότι ο συντάκτης των ανωτέρω δημοσιευμάτων γνώριζε την αναληθεία των παραπάνω γεγονότων... και μπορούσε να αντιληφθεί ότι τα περιλαμβανόμενα στα ανωτέρω δημοσιεύματα γεγονότα μπορούσαν να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του. Από το όλο περιεχόμενο διαφαίνεται πρόθεση του συντάκτη αυτών να προσβάλλει την τιμή και την υπόληψη του εγκαλούντος και για το λόγο αυτό δε συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 367§1 ΠΚ γιατί οι κατηγορούμενοι ξεπέρασαν κατά πολύ το επιβαλλόμενο μέτρο.....Το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση πρέπει να θεωρηθεί ως δικαιολογημένο κατά την έννοια του άρθρου 367 ΠΚ, δε συνιστά όμως απόλυτο δικαιολογητικό λόγο επεμβάσεως στην προσωπικότητα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο στάδιο της προδικασίας βαρύνει περισσότερο η προστασία της προσωπικότητας του κατηγορουμένου από το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού, και ιδίως όταν διαφαίνεται σκοπός προσβολής της τιμής και της υπόληψης του παρά διάθεση ενημέρωσης του κοινού. Υπήρχε όμως και αντίθετη γνώμη, η οποία υποστήριξε ότι προκειμένου για τη διαφώτιση της κοινής γνώμης για σπουδαία κοινωνικοπολιτικά ζητήματα χωρεί και αποδοχή έντονου δημοσιογραφικού τόνου κατά την παρουσίαση των υπό δημοσίευση ειδήσεων.

ΣΧΟΛΙΟ

Σχετική νομολογία: ΕλλΔνη1988, ΕφΑθ 12123/1987, υπόθεση Leopard, σ. 1232 επ., ΕλλΔνη1983(24), Οι αποφάσεις της 26-4-1979 και της 6-11-1980 στην υπόθεση Sunday Times, υπόθεση της θαλιδομίδης. Σ. 332 επ. κ.ά.

Συναφής βιβλιογραφία: ΤοΣ1983, Μιχαηλίδης – Νουάρος Γ., Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, σ. 369 επ., Υπεράσπιση 1991, Κ.Μπέης, Το δικαίωμα της πληροφόρησης και ο ν. 1916/1990, σ. 987 επ., κ.ά.

ΛΗΜΜΑΤΑ

Προστασία της προσωπικότητας

Προσβολή της τιμής

Δημοσιογραφικό καθήκον πληροφόρησης

Τεκμήριο αθωότητας κατηγορουμένου

Δικαιολογημένο συμφέρον ενημέρωσης

Πρόθεση συντάκτη για προσβολή τιμής και υπόληψης